

Universiteit
Leiden

The Netherlands

In wat voor land leef ik eigenlijk? Anil Ramdas, onmogelijk kosmopoliet

Amatmoekrim, K.D.

Citation

Amatmoekrim, K. D. (2023, September 26). *In wat voor land leef ik eigenlijk?: Anil Ramdas, onmogelijk kosmopoliet*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3641967>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3641967>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Tenzij er iets gruwelijk misgaat

Het zou allemaal wel overgaan, zeiden de intellectuelen. Terwijl het hun heilige taak is om niet zo te denken. Ze moeten altijd, onvermoeibaar, op de waarheid wijzen, fatsoen bepleiten, beschaving bevorderen.

Anil Ramdas

De grootste teleurstellingen volgen op momenten van valse hoop. Hij had de bodem van zijn persoonlijke put in zicht gekregen en was bijna alles verloren wat hem dierbaar was. Hij leek zich nu, onder begeleiding van Alex Korzec, te realiseren dat hem niet nog veel meer kansen restten op herstel. Hij stopte met drinken, nu echt en niet voor een paar weken. Hij wilde oprecht veranderen, zag ook zijn vriendin Indra Boedjarath. Ze had vooral het idee dat Anil het niet zozeer voor zichzelf deed, als wel dat hij bereid was om te leven zoals gewenst was, op een manier waarmee hij anderen geen pijn meer deed. Hij benaderde het afkicken als een project: 'Wat moet ik doen, wat moet ik innemen, hoe ga ik het aanpakken.' Hij werd er enthousiast van, kreeg nieuwe lust voor het leven. Maar, zei Boedjarath achteraf: 'Ik denk dat hij er ook in wilde geloven.'

Het lukte beter dan de keren ervoor. Hij was nu, schreef hij aan Peter van Ingen 'helemaal van de drank af (ja, ja, geen druppel, het is niet te geloven, maar een energie die ik overhoud)'. Hij mailde de presentator die hem bij *Zomergasten* aan Nederland had geïntroduceerd omdat hij om werk verlegen zat 'en weer jeuk in de handen om iets te doen' had.¹ Met de nieuwe energie die een bestaan zonder drank bood, begon hij te reflecteren op zijn leven, de keuzes die hij had gemaakt, de verwachtingen die hij had gehad, de teleurstellingen die

daarop volgden. Op een bestaan dat altijd gezocht had om grote ontwikkelingen te trachten te duiden. Een bestaan dat tegelijkertijd onderhevig was aan grote omwentelingen in zichzelf, en in reactie op de buitenwereld. Hij dacht na over de relatie tussen het heel intieme, de individuele ervaring, en de omgeving. Het zou geen essay worden, besloot hij al meteen. Daarvoor was het onderwerp te groot, het thema te allesomvattend. Het zou een roman worden, de vorm die hij beschouwde als het hoogst haalbare in de literatuur. Daarmee haalde hij zich een gigantische ambitie op de hals. Na *Het besluit van Mai*, zijn novelle uit 1994, had hij zich niet meer aan fictie gewaagd. Toch had hij het gevoel dat het hem zou kunnen lukken. Na een maand zonder alcohol te hebben geleefd, mailde hij Suzanne Holtzer van uitgeverij De Bezige Bij dat hij een idee had voor een boek. '[I]k moet dit schrijven,' mailde hij. Het boek zou zich afspelen in de troosteloze omgeving van een winters Zandvoort en het zou gaan '[o]ver ambities, verwachtingen, krenkingen, overschatting, for granted nemen van het leven en dan ineens daar allemaal wakker van worden.' Het moest ook een persoonlijke getuigenis zijn, 'over mijn alcoholisme en de overwinning daarvan, de geleden verliezen, vrouw, kinderen, reputatie, de verloren vrienden, de nieuwe vrienden, het leven in de Koerdse kroeg in het dorp, al die romantische personages, allen wachten op de dood, lakoniek, eenzaam, fantasierijk, luisterend naar muziek uit de gecomputeerde [sic] juke box'.²

Ook hieruit bleek zijn levenslust: dat hij trachtte van een verlies winst te maken. Hij was zijn plek als columnist bij *NRC* kwijt, maar het voordeel was dat hij nu veel meer tijd had om te doen wat hij volgens zijn oud-redactrice Maria Vlaar altijd eigenlijk had willen doen: een roman schrijven. Zij had hem er al eerder op gewezen dat zijn ambities om schrijver te zijn, werden verdrukt door het intensieve werk dat hij voor de krant leverde. Nu hij, hoewel tegen zijn zin in, veel meer tijd had om te schrijven, was hij het aan zichzelf verplicht om die ruimte ook echt te benutten. Na akkoord van Suzanne Holtzer met zijn roman-idee, schreef hij de schrijversvereniging van De Bezige Bij aan met het verzoek om zijn verblijf in Zandvoort te bekostigen. Het zou gaan

over een Hindostaans-Surinaamse man van begin vijftig die langzaam maar zeker de aansluiting met de wereld om hem heen verloor. 'Ieder-een kende wel een stukje van hem, maar niemand zag het geheel,' schreef Anil. De hoofdpersoon zou zich, nadat zijn vrouw hem had verlaten, moeten terugtrekken op een plek die, koud, verlaten en troosteloos, zijn innerlijke leven moest weerspiegelen. Een plek als Zandvoort in de winter, bijvoorbeeld. 'U begrijpt, geachte leden van de schrijversvereniging,' besloot Anil zijn schriftelijke verzoek, 'dat ik bij het schrijven van deze roman, (met als werktitel "Het Onnadrukkelijke Leven van H. Badàl"), daadwerkelijk in Zandvoort moet wonen. Dhr. Badàl moet de omgeving als duizend naalden voelen, steken die hij koestert, omdat ze hem sterken.'³

Hij vroeg 3500,- euro als tegemoetkoming in de kosten van zijn verblijf.

Het lukte hem om zich goed te concentreren. Belangrijker nog, het lukte hem om nuchter te blijven. Kort ervoor had Stephan Sanders nog tegen hem gezegd dat 'het enige dat jou helemaal op de rails zou zetten is even, en ik heb het over 6, 7, 8 maanden niks, geen druppel. Dat weet jij, dat weet ik.' Anil had geantwoord: 'Nee, dat weet jij'. Ik heb niet het idee dat het zo werkt.'⁴ Maar toen Sanders hem voor het dilemma stelde: 'Je kunt kiezen tussen een klotejaar en daarna ben je een van de beste schrijvers van Nederland, of doordrinken,' waarmee hij met 'een klotejaar' doelde op een jaar lang zich ellendig voelen omdat hij niet mocht drinken, koos Anil na een lange aarzeling: 'Een klotejaar.'⁵

Het leek erop dat die keuze zich nu aan hem voor had gedaan; hij verbeelde zich dat dit boek, deze eerste, grote roman, het verschil zou kunnen maken. Hij zou misschien inderdaad de erkenning krijgen waarnaar hij zo verlangde. Daarvoor wilde hij de drank wel opgeven, al was het maar voor de duur van het schrijven. Hij koos dus voor een kans om 'een van de beste schrijvers' van het land te zijn, en begon aan 'een klotejaar' door te stoppen met drinken. Wat opviel, was dat hij voor het eerst in zijn leven, zijn gezin deelgenoot maakte van waaraan hij werkte. Hij vertelde over het boek, over de uitdagingen die het in

zich droeg, en de plannen die hij ermee had. Al in oktober 2009 mailde hij twee hoofdstukken aan zijn dochter Nezmajma.⁶ Het was een goede tijd voor hem, en voor het gezin, en Chandra begon goede hoop te krijgen dat er nu werkelijk een nieuwe weg was ingeslagen. Hij was van plan tot februari in Zandvoort te blijven, maar nadat hij de Mexicaanse griep had opgelopen en naar Loenen kwam om beter te worden, bleef hij thuis. Zandvoort werd te duur, schreef hij aan Suzanne Holtzer. Een andere reden om niet meer terug te keren naar de kuststad, volgens Chandra, was dat het eindelijk weer goed voelde thuis.

Er waren nog steeds tegenslagen: hij had gesolliciteerd op de positie voor bijzonder hoogleraar Hindostaanse Migratie aan de vu,⁷ maar was afgewezen omdat hiervoor een afgerond proefschrift als basisvoorwaarde gold (waarmee zijn eigen beslissing om helemaal te stoppen met zijn proefschrift na de problemen met het ministerie van Justitie hem alsnog een gevoelige slag leverde), en ook werd hij niet uitgenodigd voor een sollicitatiegesprek voor de positie van directeur van SICA, het centrum voor internationale culturele samenwerking.⁸ Hij had nog steeds geldproblemen, en zocht koortsachtig naar een nieuwe, vaste bron van inkomsten. Maar hij had veel energie en goede moed en leek vastbesloten om zich terug het veld in te vechten. Hij tuigde een ambitieus plan op voor een documentaireserie over de geschiedenis van Bollywood, en hij had nog genoeg vuur in zich om van zich af te slaan als de dingen niet gingen zoals hij dat graag zag, getuige ook de correspondentie die hij aanging met Michiel van Kempen. Nadat Van Kempen een kritische bespreking van *Paramaribo* in *Ons Erfdeel* had gepubliceerd, schreef Anil hem een nijldige e-mail: '[B]ehalve slordig [was het] ook een luie recensie, alsof je het boek al rijdend in de auto doorbladerde.' Van Kempen had de ironische laag in het boek gemist, vond hij. Hij somde de punten op die de hoogleraar in zijn recensie nog meer over het hoofd had gezien, en besloot met een ad hominem:

Het grappige is, dat ik moest denken aan wat Albert Helman over je zei (ik vertelde je al dat hij over jou met mij sprak, misschien heb je hier wat aan in je boek over hem):⁹ 'Die van Kempen is een zaakwaarnemer, en een hele

slechte. Het probleem is zijn luiheid, esthetische luiheid.' Ik vroeg wat hij bedoelde, en toen zei hij iets mysterieus als: 'De man kan een erf harken, maar geen put graven. Het gaat hem om het oppervlak.'

Nou ja, daar moest ik het mee doen, maar ik zie nu wel wat hij bedoelde.

Hartelijke groet, anil.¹⁰

Hij had, kortom, nog energie om zich te verzetten tegen hem onwelgevallige meningen. 2010 begon veelbelovend: zijn boek over Paramaribo werd in januari voor de vijfde keer herdrukt (hoewel het met een oplage van 750 exemplaren in de vijfde druk geen groot commercieel succes was), hij kreeg een vast contract bij MTNL voor een eigen praatprogramma dat *De Tafel van Babel* zou heten, en het plan voor een vierdelige documentaireserie over de geschiedenis van Bollywood dat hij samen met Jessica Dikmoet, producent René Mendel van Interakt en regisseur Robert Oey zou maken, kreeg groen licht. Hij was als gastcolumnist verbonden aan *De Groene Amsterdammer* en schreef nog tweewekelijks op de opiniepagina van *NRC*. Voor het Vlaams-Nederlands Huis deBuren zou hij elke maand een stuk schrijven dat zij op hun website zouden publiceren. Een plek waarvan hij vooraf niet had kunnen vermoeden dat het veel aandacht zou trekken, maar die hem niet veel later misschien wel meer ruchtbaarheid zou geven dan hij had gewild.

Intussen kreeg hij een fijne opdracht voor een tijdschrift (*LIV Magazine*) om naar de Andamaneilanden in India af te reizen. Het gaf hem de gelegenheid om kort aan Nederland te ontsnappen, de wereld weer eens vanuit een ander perspectief te zien. Het leven leek hem toe te lachen. 'Ha lieve Steef,' mailde hij vanuit India aan Stephan Sanders. 'kreeg je bericht op mijn mobiele telefoon terwijl ik letterlijk op zee was, de zee van Bengalen, tussen India en Birma, zonder bereik met mobiele telefonie, geen internet, *the works*. Voor een reportage voor tijdschrift *Liv*. Ja, het gaat plotseling de goede kant op, veel opdrachten en die aanstelling bij MTNL. Nu heb ik ineens tijd te kort, zo gaat dat dus. Zit nu in Bombay, ben eind van de week terug. Ik bel je, liefs, anil.'¹¹

Thuis ging het ook goed; er was een rustige periode aangebroken waarin iedereen de ruimte had om bij te komen van de afgelopen on-

stuimige jaren. Mrinal werd toegelaten aan de Hogeschool van de Kunsten in Utrecht – wat Anil met grote trots vervulde. Hij schreef erover aan Stephan Sanders, met wie hij nu hij nuchter was voorzichtig de vriendschappelijke banden begon aan te trekken. '[H]et is hier feest, dat kan je je voorstellen. Alles valt op zijn plaats, dacht ik gisteren voor ik naar bed ging, al weet ik niet wat dat precies betekent.'¹²

Intussen schreef hij vol vuur door aan het manuscript waaraan hij in Zandvoort was begonnen. Hij deelde de synopsis met zijn gezin en zijn beste vrienden, stuurde hun hoofdstukken en wachtte ongeduldig hun reacties af. Hij belde Indra Boedjarath en eiste dat hij bij haar langs kon komen, want hij wilde niet over het boek vertellen over de telefoon. Toen ze enthousiast reageerde op de samenvatting, stuurde hij haar de eerste versie van het manuscript. Hij bleef haar berichtjes sturen of ze het al had gelezen, en zo ja, hoe ver ze al was en wat ze er tot nu toe van vond. Als ze een dag geen tijd had gehad om verder te lezen, reageerde hij diep teleurgesteld. Het moest zijn ultieme, eerste en laatste roman worden, zei hij tegen haar. 'Zo bracht hij het. En: het wordt het beste boek.' Grote ambities, kortom. Achteraf had Boedjarath het idee dat haar vriend het voor zichzelf groot moest maken, zodat hij iets had om zich aan vast te houden. Als hij met kennissen afsprak, vertelde hij enthousiast over de roman. Tijdens een lunch met Sjoerd de Jong in restaurant Dauphine 'blaakte hij van levenslust en enthousiasme'.

Hij sprak af met De Bezige Bij dat hij de eerste versie voor de zomer zou inleveren, opdat het boek in het voorjaar van 2011 zou worden gepubliceerd. Hij was trots op wat het boek aan het worden was, schreef hij aan Suzanne Holtzer van de uitgeverij, maar hij was er ook onzeker over: 'Op sommige momenten vind ik het mooi en briljant, op andere word ik bang en begin ik te twijfelen, maar zo gaat het altijd, toch?'¹³

Wat hij voor ogen had, was een ideeënroman waarbij hij zijn eigen leven als kader gebruikte waarbinnen hij kon reflecteren op essentiële thema's. Het moest een belangrijk boek worden: dit was literatuur als uitkomst van een diepgevoelde noodzaak. Met het boek wilde hij een

zwarte intellectueel opvoeren in de Nederlandse letteren, een veld waarover hij eerder al oordeelde dat het spierwit was en dat het daarom hoognodig toe was aan een personage dat de maatschappelijke werkelijkheid in al zijn complexiteit zou weerspiegelen. *Badal* moest in die zin een literaire interventie zijn op het gebrek aan kleur in de Nederlandse literatuur. Een politieke roman over de ‘veranderingen die zich de afgelopen tien jaar in Nederland hebben voltrokken’. (Etty) Een boek, ook, over hoe het verlies van idealen samenging met het verlies van hoop, van zingeving, van levenslust. Hoe het verlies van een zeker idealisme stond voor het verlies van alles wat de moeite van het leven waard was. Dat het een autobiografische inslag had, stond van meet af aan vast. Hij was er open over dat hij zijn eigen leven als kader gebruikte (hij noemde het ‘de Wikipedia-gegevens van Anil Ramdas’ (Etty)). En ook hij was, net als Harry Badal, teleurgesteld in zichzelf. ‘Ja, ik reken het mezelf aan wat er met Nederland is gebeurd, in die zin is *Badal* een bekentenisroman.’ (Etty) *Badal* was niet minder dan een poging om met literatuur iets in gang te zetten. Want nog steeds was Anil ervan overtuigd dat literatuur en andere vormen van kunst ertoe deden. Literatuur was in zijn ogen altijd al een manier geweest om verder te groeien richting beschaafdheid. Of, zoals het er in 2010 in Nederland voor stond in de ogen van Anil: een manier om zich te verzetten tegen de groeiende ónbeschaafdheid. De populariteit van het rechts-populisme had de onderklasse aan de macht gebracht. Dat het zover kon komen, was in elk geval ten dele de schuld van de elite, vond hij. ‘Onze generatie had nog veel gepassioneerder moeten schrijven, nog betere films en tv-programma’s moeten maken toen we nog gevaarlijk waren, toen we er nog toe deden.’ (Etty) Dat was waar de roman over ging: over hoe intellectuelen zoals Badal ‘de grote beschavingsidealen die ze in de schoot geworpen kregen, hebben verkwanseld’. (Etty)

Badal

Badal werd inderdaad een bijzondere roman, en niet in de laatste plaats omdat de protagonist zo sterk op de schrijver zelf leek. Anil gaf

zijn hoofdpersoon, Harry Badal, vorm als een drankzuchtige schrijver die langzaam maar zeker zijn succes en het daarmee gepaarde aanzien uit zijn handen ziet glippen. Zijn werk voor de krant en op televisie hebben hem ooit bescheiden roem opgeleverd, maar in de loop der jaren heeft zijn leven op allerlei manieren aan glans verloren. Hij overdenkt zijn geschiedenis en zijn toekomst in een troosteloos huurappartementje in een even troosteloze omgeving: de badplaats Zandvoort in de winter. In de manier waarop Badal de omgeving tot zich neemt – en dus aan de lezer toont – wordt duidelijk dat hij de volledige complexiteit van de wereld tot zich wil nemen. Niet alleen in Zandvoort, maar ook in Amsterdam waar hij woonde, in het dorpje waar hij nu met zijn gezin is neergestreken, en in India, waar hij als correspondent gevestigd was. In dat verlangen om alles volledig te begrijpen is hij ambitieus, op het groteske af. Hij loopt echter stuk op de vele onoplosbare tegenstrijdigheden, niet alleen in de buitenwereld, maar ook in zichzelf. *Badal* toont daarmee niet alleen de innerlijke wereld van een hoofdpersoon en zijn wordingsproces, maar wil ook een reflectie op de huidige tijd zijn: Harry Badal is dan een zwarte, postkoloniale intellectueel die probeert te vatten wat zijn plek is in een wereld die steeds opnieuw van gezicht verandert. Het is een zoektocht en een reflectie zowel in en op de grote wereld, als van zijn binnenwereld. Badal denkt na over al die kruisverbanden en loyaliteiten, al die conflicterende verhoudingen die het bestaan vorm en richting geven. Uiteindelijk draait *Badal* om een hoofdpersoon die met het verlies van zijn engagement, zichzelf verliest.

Een van de interessantste thema's in het boek is het idee van een gefragmenteerde identiteit. Anil benaderde dit perspectief – dat hij deels baseerde op de ideeën van Stuart Hall – al eerder, waarbij hij het standpunt innam dat een migrant juist door die versplinterde identiteit, de postmoderne conditie het meest in de vingers heeft van iedereen. Het was een optimistische lezing die hem in de jaren negentig goed paste. Met deze roman kantelde hij het perspectief, en toonde aan dat de wereld er in het nieuwe millennium anders uitzag, dat er geen ruimte meer was voor complexe identiteiten en dat het aangeno-

men optimisme niet langer volstond. *Badal* gaat dan over de invloed van een gefragmenteerde identiteit op het wereldbeeld van de migrant, en op de ontelbare manieren waarop hij zich moet verhouden tot de omgeving. Over de diepe vermoeidheid die dit, uiteindelijk, tot gevolg heeft.

Harry Badal heeft, zoals alle migranten dat in meer of minder mate ervaren, geen natuurlijke plek in de wereld. Hij moet zich overal op een andere manier tot de wereld verhouden, en vraagt zich op elk van die plekken af wat zijn positie is. Een gevolg van de grote geschiedenis, weet hij: hij heeft ‘de geest van een gekoloniseerde’ (Ramdas 2012: 151), en hoe hard hij ook heeft geprobeerd om aan dat aangeboren minderwaardigheidscomplex te ontsnappen, het zal hem altijd achtervolgen. Uiteindelijk beseft hij dat hij niets wérkelijk weet van al die plekken die hij heeft bezocht, die hij heeft geprobeerd te leren kennen of zelfs geprobeerd heeft eigen te maken. Misschien had hij dat altijd al vermoed, en heeft hij daarom de vlucht omhoog gekozen. Maar in de wereld van ideeën, op het intellectuele platform waar hij in elk geval in intellectuele capaciteit gelijkwaardigheid dacht te vinden, verloor hij uiteindelijk ook zijn plek. Ooit had hij zich daar thuis gevoeld, maar wat ‘ooit begonnen was als een eerlijke, intellectuele exercitie in een open atmosfeer [...] was ontaard in roddel en kletspraat in populaire kranten’. (Ramdas 2012: 289) Hij trok zich meer en meer terug, slecht op zijn gemak met de verharde manier van omgaan met elkaar. De wereld werd steeds meer een decor, waarvan hij alleen nog maar de kroegen zag, ‘en die lijken op elkaar’. (Ramdas 2012: 258)

Hoe verder hij zich terugtrekt uit die wereld, hoe minder hij er thuis is. Een scène in Zandvoort schetst hoe vanzelfsprekend hij zich onzichtbaar laat maken in een wereld waarin hij ongewenst (of onvolwaardig) is. Op zoek naar een mooie leesbril – een van een betere kwaliteit dan de wegwerpbrilletjes van de Hema – stapt hij een dure brillenwinkel binnen. Nog voordat Badal kan vertellen waarnaar hij op zoek is, zegt de winkeleigenaar, met een ijzige achteloosheid: ‘We hebben alleen merkbrillen. Die zijn prijzig.’ (Ramdas 2012: 331) Ook wanneer Badal zegt dat hij een bril wil, ondanks de hoge prijs, weigert de man hem te helpen. Badal loopt de winkel uit. Hij beseft dat hij

zich niet zozeer vernederd voelt omdat de man onbeleefd is geweest, maar vooral door de vanzelfsprekende manier waarop hij hem de winkel uitstuurde. De verkoper had een ‘natuurlijke superioriteit’ gehad: ‘De man van de brillenzaak had zich geen enkel moment onzeker gevoeld, er was geen twijfel. Dit was zijn natuurlijke omgeving, en Badal was die binnengedrongen.’ (Ramdas 2012: 332)

Het idee dat hij binnen was gedrongen op een plek waar hij niet thuis hoorde, een plek die vanzelfsprekend anderen toebehoort, komt de laatste jaren van zijn leven steeds centraler te staan. Dat komt in de eerste plaats doordat het politiek-culturele klimaat van de jaren tien erop ingericht is om vooral niet de gevoelens van immigranten te sparen. Daardoor komt Badal in een positie, waarin hij zich volledig ontheemd voelt. Hij wil niet de woordvoerder van gekwetste allochtonen zijn. Maar tegelijkertijd ziet hij hoe zij meer en meer gedemoniseerd worden. Terugkijkend op zijn leven weet hij dat hij aan het begin van zijn carrière allochtonen belachelijk heeft gemaakt door hen overgevoelig te noemen. Onder (zwarte) antiracisten had hij zich niet thuis gevoeld, omdat hij ‘hun harde verongelijkheid, hun verbeterheid, hun zwakzinnige idealen’ verachtte. (Ramdas 2012: 360) Hij wilde daaraan voorbij, hij wilde nadenken en praten over grotere onderwerpen, zoals de betekenis van het leven, over fundamentele vragen ‘over identiteit en loyaliteit’. Voor even dacht hij thuis te komen bij witte schrijvers en andere intellectuelen, met het gevoel dat hij zich tussen gelijkgestemden bevond. Maar ook hier liet de veelheid van perspectieven zich gelden. En juist hier deed dit misschien wel het meest pijn. Want: ‘Toen hij merkte dat ook deze blanken hem zagen als een allochtoon, en dat hij behoorde tot hun blinde vlek, dat hij voor eeuwig in hun dode hoek zat, kwam de ontuchtering. En die viel zwaar.’ (Ramdas 2012: 360)

Meer nog dan in de anderen, is Harry Badal teleurgesteld in zichzelf. Hij is niet opgewassen tegen zijn eigen pathetische hang naar erkenning, noch tegen zijn verslaving aan alcohol. Hij schiet steeds hopelozet tekort als vader, als liefhebbende echtgenoot en uiteindelijk ook

als schrijver en essayist die waardevolle bijdragen aan het publieke debat zou moeten leveren. Er zijn genoeg mensen die hem proberen te helpen, hem advies geven of een reddingsboei toewerpen waarmee hij zichzelf boven water zou kunnen houden. Zo zijn er de vriendinnen die geduldig naar hem luisteren en hem advies geven, is er zijn gezin dat met engelengeduld zijn alcoholisme en zijn bokkensprongen duldt. Maar Harry Badal is een wandelende tegenstrijdigheid: enerzijds wil hij worden gered ('hij schreeuwde nog net niet om hulp' (Ramdas 2012: 258)), maar elke redding voelt ook alsof hij opnieuw in het diepe wordt gegooid – en uiteindelijk is hij te moe om opnieuw boven te proberen te komen. Wanneer de chef van de krant hem een kans geeft voor een comeback met dat grote essay, denkt Badal: 'Het aanbod voelde als een touw voor een drenkeling, maar ook als een duw in het diepe.' (Ramdas 2012: 259) Het legt een zoveelste dualiteit in zijn karakter bloot: elke kans die hem wordt gegeven om het leven bij de horens te pakken, vergroot zijn onzekerheid. Hij springt in het diepe met evenveel zelfoverschatting als angstige onzekerheid.

Anil gaf in *Badal* vorm aan de complexiteit van zijn eigen postuur. Het was een complexiteit die specifiek eigen was aan de postkoloniale migrant. Door Harry Badal zo dicht op zijn eigen leven te baseren, presenteerde hij het type schrijver dat hij zelf van belang achtte: iemand die net als hij gevormd was door verschillende invloeden, een schrijver die daardoor rijk was aan ideeën en kennis. Het boek was op verschillende manieren ook een zelfrepresentatie als iemand die ondanks zijn heilige voornemen om de wereld te begrijpen, haar te duiden en literair te vervatten, stukloopt op een gezwollen ego en een verlammende onzekerheid. In *Badal* stelde hij de onmachtige mens (wat ook een vorm van zelfrepresentatie was) tegenover het onbereikbare doel van de literatuur als plek waarvandaan de wereld verbeterd kan worden.

Over de stijl valt ook veel te zeggen. Naast dat Badal soms pagina-lang zijn kennis tentoonstelt, waardoor het boek bij vlagen leest als een opeenvolging van fragmenten uit boeken, essays, films en muziek, valt het op dat Surinaamse personages in het boek praten zoals Surinaamse Nederlanders dat doen. Zo zegt de Hindostaanse S. in

het boek 'ik lust vlees'. (Ramdas 2012: 33) Het is typisch Surinaams-Nederlands dat iets anders betekent dan in het Standaardnederlands. 'Ik lust vlees' betekent hier dat S. trek heeft in vlees (en bijvoorbeeld niet in vis). Andere zaken zoals fiadu (een zoete cake) worden in het boek genoemd, zonder dat ze worden toegelicht. Dat natuurgetrouwe 'Surinaamse' van de personages is een detail dat door weinig recensenten is opgemerkt, maar waarmee Anil zich wel degelijk onderscheidde van Joost Zwagerman met zijn zwarte personage in *De buitenvrouw*. Harry Badal is een volwaardig 'zwart' personage in de Nederlandse literatuur door die natuurgetrouwe dialogen, maar vooral ook door hoe Anil aan hem nuances, tegenstrijdigheden en een alomtegenwoordige menselijkheid heeft meegegeven. Anil laat hem met even groot gemak over Bea Vianen praten als over Joseph Conrad, en toont hoe zijn personage onder de invloed van al die verschillende denkwijzen, culturen en ervaringen staat. In latere interviews zei Anil dat hij met Harry Badal een geloofwaardig en vooral een volledig, in de zin van gelaagd en complex, zwart personage in de Nederlandse literatuur wilde introduceren. Harry Badal was zijn verbeelding van een generatie van postkoloniale intellectuelen die hun plek en stem zoeken in een specifieke tijd en op een specifieke plek in de wereld.¹⁴ Daarmee was *Badal* ook een representatie van zijn eigen postuur als iemand die tot die specifieke generatie behoort.

Wat Harry Badal als romanfiguur óók is, is een man van tegenstrijdigheden. Hij wil de wereld verbeteren, maar kijkt ook neer op anderen. Hij is bang maar vol bravoure. Hij voelt zich beter, en ook minderwaardig. Zijn ondergang is net zo dubbelzinnig en tegenstrijdig van karakter als zijn persoonlijkheid. Zijn val is immers niet aan een enkele oorzaak te wijten. Hij lijdt onder een alcoholverslaving maar ook aan een zekere grootheidswaanzin die in weerspraak lijkt met een verscherpt zelfbewustzijn dat hem voortdurend confronteert met zijn eigen tekortkomingen. Het grote essay dat Badal wil schrijven, is een verbeelding van zijn enorme ambitie, en hij laat zijn leven letterlijk ervan afhangen. Het werk, en de positieve receptie van dat werk, is bepalend voor wie Badal denkt te (kunnen) zijn. Hij valt als persoon

samen met zijn werk. Alleen als hij zich als schrijver kan bewijzen, is hij een volwaardig persoon. Dat het grote essay ‘de Nederlander’ als onderwerp heeft, is een belangrijk gegeven. Het werpt een perspectief op dat eerder niet vaak in de Nederlandse literatuur aan bod kwam: een gekleurde hoofdpersoon die de witte mens als onderwerp van onderzoek neemt. Badal wil begrijpen wie die mens is, en waarom hij denkt zoals hij denkt. Het gaat hem er natuurlijk om, om de sentimenten van de Wilders-stemmers te begrijpen, maar gezien de omvang van deze groep, gaat het er hem óók om de gemiddelde Nederlander te doorgronden. Hij wil, zou je kunnen zeggen, middels dit essay begrijpen in welke wereld hij is beland. In het stuk is hij van plan om popcultuur aan grote politieke bewegingen, en huidige sentimenten aan historische gebeurtenissen te verbinden. Dat ‘A Night Like This’ van Caro Emerald op dat moment een grote hit is (het was volgens Badal ‘de achtergrondmuziek voor de dramatische zomer van 2010’ (Ramdas 2012: 342)) heeft in dit licht betekenis. Het is een ballroomjazznummer, stelt Badal. Een muziekstroming die in de jaren vijftig populair was. Wat het essay moet tonen is niet zozeer dat we teruggaan in de tijd, maar dat er wel grote overeenkomsten zijn. Badal haalt Menno ter Braak aan, en zegt:

Het nationaalsocialisme appelleerde aan hetzelfde gevoel als het nationaal-populisme van nu: ontevredenheid. Haat. Rancune en ressentiment. [...] Wat Ter Braak schreef in zijn *Nationaal-socialisme als rancuneleer* gaat bijna letterlijk op voor deze tijd. Rancune is er altijd, er zijn altijd mensen die liever willen haten dan verdragen, en zoals Ter Braak zei: die hatende mensen worden door de geschiedenis groter en kleiner en dan weer groter. Het is een golfbeweging. (Ramdas 2012: 337)

Het gaat hem daarbij niet om de mensen, de tokkies en white trash, zelf. Hij wil met het essay vooral de consensus van de stille meerderheid aan de kaak stellen,

een consensus die langzaam werd opgebouwd, en altijd werd onderschat door de intellectuelen. Het gaat om de propaganda die eraan voorafging,

en waar geen fel weerwoord op kwam, geen effectieve ontmaskering, geen bevlogen weerlegging. Het zou allemaal wel overgaan, zeiden de intellectuelen. Terwijl het hun heilige taak is om niet zo te denken. Ze moeten altijd, onvermoeibaar, op de waarheid wijzen, fatsoen bepleiten, beschaving bevorderen. Want Menno ter Braak zei uitdrukkelijk dat de rancuneleer niets nieuws was. Het is geen uitzonderingstoestand. Het is een essentieel kenmerk van de westerse cultuur. Het moet dus altijd worden bestreden. (Ramdas 2012: 339)

Badal beschrijft met zijn voorgenomen essay een groep mensen waar hij zelf buiten valt. Dat wil zeggen dat het definiëren van de groep – en de consensus die onder hen heerst – tegelijkertijd een scherpstellen betekent van de mate waarin hij zelf buiten die groep valt. Anders gezegd: hoe duidelijker de groep op zijn netvlies komt, hoe duidelijker het wordt dat hij een buitenstaander is.

Het knappe van de roman is dat de schrijver geen moreel oordeel velt over de groep, of over andersgestemden. Hij voert immers een hoofdpersoon op die op zo veel manieren onvolmaakt is, een personage dat op zo veel manieren tekortschiet en van wie je van heel veel mislukkingen in zijn leven kan zeggen dat hij er zelf de hand in heeft gehad, dat het boek nergens verwordt tot een ongenueanceerde aanklacht waarin de goedbedoelende Badal zwart-wit tegenover een barre en boze wereld wordt geplaatst. In dat licht moet ook het slot van het boek gelezen worden. Badal werkt toe naar zijn essay, dat hem naar een optreden van Caro Emerald – de zangeres van de soundtrack van ‘de dramatische zomer van 2010’ – in Venlo brengt. Eenmaal daar blijken de roze huidige barbaren die Badal dacht aan te treffen in het hart van pvv-stemmend Nederland, doodnormale jongens en meisjes te zijn. Terwijl hij over de vrolijk deinende massa heen kijkt, bedenkt hij dat de autochtone Hollander onder dezelfde weemoed, dezelfde vorm van heimwee lijdt als die waaronder migranten gebukt gaan. Het verschil is dat migranten wéten dat het verleden niet bestaat, en dat het een plek is waarnaar je niet kan terugkeren. De Nederlanders die zich laten verleiden door populistische opvattingen over een zuiver ‘blank’ verleden, beseffen dat niet. Zij blijven steken in hun hyste-

rische verlangen naar een puur en ongecompliceerd Nederland, een Nederland waar geen plek is voor mensen zoals Badal.

En dan denkt Badal terug aan Ter Braak, en diens rancuneleer. Hij schrikt wanneer hij beseft: ‘Wat als het ressentiment geen uitzonderingstoestand was, maar een permanente conditie, de menselijke conditie?’ (Ramdas 2012: 402) Dat zou betekenen dat ertegen vechten volledig nutteloos is. Het zou zijn als vechten tegen de zon, of tegen de regen. De haat die nu de kop opstak in Nederland ‘was wat het was. Vanzelfsprekend en onaantastbaar.’ (Ramdas 2012: 402) Hij staat er machteloos tegenover, en als hij ooit had gedacht dat hij er enige invloed op had, dan was hij naïef geweest. Naïef en hoogmoedig. ‘Dacht hij echt dat hij als een nieuwe messias de laconieke intellectuelen die zich geen zorgen maakten omdat het allemaal niet zo’n vaart zou lopen wakker zou kunnen schudden? Dat iedereen zou reageren op zijn alarm over de opstand der horden? Dacht hij dat allemaal echt? Wat een hoogmoed. Wat een schokkende, absurde, doldwaze en tragikomische grootheidswaan.’ (Ramdas 2012: 402) Badal beseft dat hij de wereld wil verbeteren, maar zichzelf amper kan redden. Hij was misbaar gebleken. Als hij op zou houden te bestaan, zou de wereld onaangeraakt doordraaien. Als hij stierf, zou hij eenvoudig plaatsmaken voor iets beters. Met die gedachte in het achterhoofd loopt Badal de zee bij Zandvoort in, op zoek naar zijn thuis, ‘waar het droog was en warm’. (Ramdas 2012: 411) De wereld doet wat zij altijd doet: doordraaien. Badal hoeft alleen maar daar in het water te staan, terwijl de golven over hem heen slaan en de diepte aan hem trekt, op die draaiende aarde, en dan zou zijn huis vanzelf langskomen.

Het is interessant dat Harry Badal zijn belangrijkste essay verbindt aan Ter Braaks rancuneleer. Ter Braak stond zelf machteloos tegenover zijn omgeving, en pleegde zelfmoord. Of, zoals Bas Heijne het in zijn begeleidende essay bij een nieuwe uitgave van het pamflet stelde: Ter Braak vocht tegen de bierkaai, en zou op het einde van zijn leven steeds meer lijden onder ‘het knagende besef dat wat hij schreef niets uitmaakte, dat zijn woorden hun doel misten, dat mensen zich hun funeste en stupide illusies niet door een boek, recensie of pamflet lie-

ten afnemen'. (Heijne 8-9) Op dezelfde manier, en met een vergelijkbare moed der wanhoop, schrijft Badal tegen de bierkaai op. En op dezelfde manier geeft hij uiteindelijk op, in de overtuiging dat het allemaal geen enkele zin heeft.

Dat Anil Ramdas en Harry Badal ontzettend veel op elkaar leken, was evident. Tegelijkertijd verschilden Anil op belangrijke punten van zijn hoofdpersoon. Het onderscheid school met name in de manier waarop Harry Badal zijn engagement uit handen laat glijpen en vervangt door woede. Zo las Pieter Hilhorst *Badal* als een manier van Anil om het lot te bezweren: 'Het is iemand die probeert te bezweren dat hij ten prooi valt aan die harde verongelijkheid. Mensen die het lezen als een autobiografisch boek, die zeggen: hij is het geworden. En naar mijn idee is het een bezwering: zo wil ik nooit worden.'

Anil zelf hield tot het laatste moment juist vast aan zijn engagement. Het werd daarom misschien ook een centraal thema in het boek. In haar bachelorscriptie over nieuwe vormen van literair engagement nam schrijfster Roos van Rijswijk *Badal* als onderwerp van haar onderzoek. *Badal* was volgens haar een voorbeeld van 'praktisch engagement en het verlaten van het postmodernisme'. In *Badal* werd er een nieuwe rol voor de werkelijkheid in fictie geschapen: de maatschappelijke en contemporaine werkelijkheid van buiten staat in de roman nadrukkelijk centraal, inclusief de rol die het boek toebedeelt aan bekende mensen zoals Paul Scheffer, Geert Wilders en Frits Bolkestein. Door die raakvlakken met werkelijke debatten, en door het opwerpen van hedendaagse vraagstukken (in het geval van *Badal* met name op het gebied van multiculturalisme) kan het boek gezien worden als een laatpostmoderne roman, waarin er antwoorden worden gezocht op ironie en relativisme. De twijfel waaronder Harry Badal lijdt (het pendelen tussen verschillende polen zoals oprechte maatschappelijke betrokkenheid en arrogantie, of tussen de positie van intellectuele insider en die van culturele outsider), beschouwt Van Rijswijk als een literair thema.

Het was, alles bij elkaar, een bomvol en extreem gelaagd boek geworden. *Badal* was Anil dierbaarder dan welk werk hij ook eerder had

voltooid. Het maakte hem extra weerloos, misschien. Want zodra het boek af was, zou ‘mijn romankarakter, dat ik zie als mijn mooiste creatie ooit, en nog zo vers en kwetsbaar op straat’¹⁵ aan de oordelen van de anderen overgeleverd zijn.

Om de haat te bezweren

De roman moest slagen, want er stond iets op het spel. Niet alleen het zelfvertrouwen van Anil, die zich de uitgesproken ambitie had gesteld om een weergaloos boek te schrijven. Wat voor zijn gevoel even sterk, of sterker, op het spel stond, was Nederland als beschaafd land. Het was immers de taak van de intellectueel, zoals Anil altijd verkondigd had, om ‘de haat te beheersen’. (Youskine 2011a) Dat hij in al zijn bezorgdheid in de minderheid leek, was omdat witte schrijvers verward waren. Zij onderschatten massaal de haat waartoe mensen in essentie geneigd zijn, stelde hij in een interview uit 2011. Die haat richtte zich nu – toevallig – op allochtonen: op moslims en asielzoekers, op iedereen die voelde als de ander. Het had net zo goed een andere groep kunnen zijn. Maar net als in andere tijden was het ook nu juist aan schrijvers en andere intellectuelen om zich te verzetten, om zich op te winden en zich boos te maken.

En Anil wond zich op. Met net zoveel overtuiging als hij zich uitsprak tegen de hang naar traditie waar veel migranten last van hadden, of de manier waarop antiracismebewegingen een rigide scheiding aanbrachten tussen de zwarte en de witte menselijke ervaring, verzette hij zich nu tegen de zeitgeist van intolerantie en toenemende weerstand tegen buitenlanders. In de aanloop naar de Tweede Kamerverkiezingen in mei 2010 publiceerde hij een groot essay waarin hij dertig jaar Nederlands minderhedenbeleid samenvatte. Boven het stuk kopte het ondubbelzinnig: ‘Waarom weldenkende Nederlanders op Job Cohen moeten stemmen.’ Alleen met Cohen aan de leiding zou de minderhedenkwestie, die nu neteliger was dan ooit, serieus genomen worden. Hij zou een nieuw tijdperk in kunnen luiden, een tijdperk dat de kille periode ‘na Paul Scheffer, na Pim Fortuyn, en na de pseudo-intellectuelen van de grachtengordel die zich er liever niet

hardop mee bemoeiden, maar heimelijk wel vonden dat Wilders ergens gelijk had: dat moslims behoren tot een achterlijke cultuur'. (Ramdas 2010c)

De manier waarop hij openlijk personen en groepen de maat nam, deed denken aan hoe hij schreef over de manier waarop Surinamers de toekomst van hun land verloochenden na Bouterse. In 1991 veroordeelde hij het Surinaamse nationalisme tot 'droompjes van hoogmoedige intellectuelen'. (Ramdas 1991c) Hij benoemde het onrecht en de onmacht, als het nodig was tot in detail (over Suriname na de staatsgreep schreef hij over 'de verloedering, het kwaadaardige verraad: staatsgreep, martelingen, politieke aanslagen, massamoorden, berovingen met machinegeweren, armoede en gebrek, cocaïne en ontplofende handgranaten op feestjes van de gewapende strijdkrachten' (Ramdas 1990d)) en hij deed het toen om dezelfde redenen waarom hij het nu, in 2010, deed. Namelijk omdat hij het als schrijver als zijn taak zag om kritisch te zijn op de plek waaraan hij verbonden was. Hij was in die zin niet afgeweken van wat hij in 1980 al als zijn poëtica uitsprak: 'Intellectuelen horen niet alleen beter te weten, ze horen zich overal mee te bemoeien en nergens over te zwijgen. Zwijgen ze wel, om redenen van takt, onbetrokkenheid of erger, dan zijn ze functionarissen en verliezen ze hun recht op een moreel oordeel.' (Ramdas 1990b) In dit soort krachtige statements gaf hij vorm aan zijn postuur als intellectueel: een vorm waarnaar hij zich vervolgens in zijn teksten ook gedroeg. Hij was een voorbeeld van zo iemand die zich overal mee bemoeide en nergens over zweeg, een schrijver die op veel zaken kritisch was: op de manieren waarop India vrouwen hun plek in de samenleving aanwees, op de onmacht (of onwil) van postkoloniale samenlevingen als de Indiase en de Surinaamse om de talloze knullige, achterlijke culturele maniertjes te ontgroeien. En hij was kritisch, nu meer dan ooit, op hoe het Westen zich altijd bereid toonde om de barbaarsheid van anderen te benoemen en bevechten, maar geen oog had voor de barbaren in eigen gelederen.

De culturele autoriteit die Anil had in en met zijn werk stond echter in verhouding tot een grotere sociale en culturele context (zoals Odile

Heynders dat in haar onderzoek naar de dynamiek van het culturele veld benoemt (Heynders 3)). In die context nam de sympathie van een belangrijk deel van de 'weldenkende' Nederlanders voor rechts-populistische ideeën toe. De peilingen stelden niet gerust. Op de dag van de gemeenteraadsverkiezingen (3 maart 2010) kopte *NRC*: 'Ook in de keurige wijken krijgt de pvv steun'. (Van der Bol) Gefascineerd, en misschien ook wel beangstigd, door wat er in Nederland gebeurde, woonde Anil de verkiezingsuitslag van de verkiezingen in Almere bij.¹⁶ Deze gemeente was bijzonder, omdat de pvv daarin de grootste aanhang leek te hebben (na de verkiezingen bleek dit waar te zijn: de pvv werd met meer dan 21 procent van de stemmen de grootste partij ('ppv grootste'). De lijsttrekker was Raymond de Roon, een voormalige officier van justitie die pleitte voor zogenaamde stadscommando's: mensen die straatjongeren in het gareel zouden moeten houden. Men moest vooral niet denken dat deze kinderen lieverdjes waren, stelde hij. Het was een groep die alleen maar bezig was met 'op zijn luie gat zitten en mensen beroven'. (Mat) Het verkiezingsprogramma van de pvv in Almere sprak dan ook over 'een hardere aanpak van (Marokkaanse, Antilliaanse e.a.) straatterroristen; geen hoofddoekjes in publieke functies en een boerkaverbod'. (Mat) Het was alsof er een startschot was afgevuurd voor ongenueanceerde, agressieve retoriek jegens mensen in de samenleving die niet alleen overlast veroorzaakten, maar die vooral allochtoon waren.

Anil bleef waarschuwen, op alle plekken die aan hem beschikbaar waren. Wisten mensen wel wat hun te wachten stond als de deuren van de Tweede Kamer geopend zouden worden voor 'al die grijnzende, ruwe en grove pvv'ers'? Het zou een ondubbelzinnige aanzet zijn van een geruisloze maar ingrijpende cultuurverandering. Het ressentiment zou een centrale plek innemen in de Nederlandse samenleving. De pvv hoefde niet eens te regeren of een bewindsman te leveren, waarschuwde hij. Alleen al hun aanwezigheid in de kamer was genoeg 'om de toon van de samenleving definitief te veranderen'. We zouden 'krijgen wat we vrezen: een land vol haat, sadisme en wreedheid'. (Ramdas 2010b)

Op 9 juni 2010 bleek dat Nederland inderdaad niet per definitie de opvattingen van Wilders cum suis afkeurde. De gemeenteraadsverkiezingen in maart waren een teken aan de wand geweest. In de Tweede Kamerverkiezingen van juni groeide de pvv van negen naar maar liefst 21 zetels. Hoewel er meer mensen waren die zich (al dan niet publiekelijk) zorgen maakten om de toenemende populariteit van xenofobe ideeën, trok Anil zich de opkomst van het gedachtegoed van de pvv sterker aan dan de meeste anderen, zagen zijn vrienden en kennissen. Reimer van Tuinen merkte al ten tijde van zijn directeurschap in De Balie dat Anil zichtbaar moeite had met het fortuynisme. Van Tuinen was hem tegen het lijf gelopen bij de demonstratie op de Dam, waar de moord op Theo van Gogh herdacht werd en Rita Verdonk de toegestroomde menigte van twintigduizend mensen toesprak. Anil maakte een paniekerige en uitgesproken angstige indruk op Van Tuinen, alsof er voor hem een enorme bedreiging uitging van de stemming van de massa – het had dan ook wel iets ‘volkmenerigs, er heerste zo een totaal idiote opgehitste sfeer’, zei Van Tuinen.

Paul Scheffer dacht dat er nog wat anders aan de hand was, waardoor Anil zich zo bedreigd voelde door de verandering van tijdgeest. Zelf had Anil namelijk altijd gezocht naar een plek vanwaaruit hij onafhankelijk kon denken en schrijven, zonder zich blind loyaal te tonen aan etniciteit of afkomst. Nu werd die plek min of meer besmet. Door de opkomst van Fortuyn en later de pvv kwam hij in een soort van loyaliteitsconflict, dacht Scheffer, ‘want als er zo wordt gesproken over migrantengemeenschappen, over het land waar ze vandaan komen, over de tradities die ze met zich meedragen, dan heb ik [Anil, KA] bijna niet meer de ruimte om daar op een zelfstandige manier heel kritisch over te zijn zonder misbruikt te worden’.

Ook Stephan Sanders vond dat de manier waarop de wereld veranderde van grote invloed was op de manier waarop Anil die wereld bezag. Het ‘vrolijke anti-antiracisme’ dat hij vroeger met Sanders deelde, verdween uit zijn perspectief. Anils wereldbeeld werd loodzwaar. Hij voelde zich omringd door vijanden en ‘zag eigenlijk alleen maar blanke fascistten overal’. De waarschuwing dat Nederland zou vergaan onder de nieuwe rechtse winden die er waaiden, vond Sanders moeilijk

los te zien van hoe slecht het met Anil zelf ging. Er leek geen ruimte meer te zijn voor hem persoonlijk om vindingrijk te zijn, om iets van licht en ruimte te scheppen in het racismedebat. Het scheen hem toe alsof Anil de opkomst van de pvv als een persoonlijke aanval zag.

Een persoonlijke aanval was het natuurlijk niet. Over de rol, aanleiding en gevolgen van het populisme na de jaren negentig in het Westen valt veel te zeggen, maar het had niets te maken met Anil zelf. En toch is het goed voor te stellen dat iemand als Anil dat wel als persoonlijk ervoer. Na de Tweede Kamerverkiezingen kreeg de pvv één op de zes zetels. Dat betekende dat een kleine 1,5 miljoen Nederlanders hun unieke stem uitbrachten op de pvv. Dus voor 15 procent van de stemgerechtigden, oftewel meer dan één op de tien volwassen, enigszins politiek bewuste Nederlanders bleken de ideeën van Wilders, niet zo'n groot probleem te zijn, dat zij – al was het maar uit fatsoen – hun stem niet aan hem schonken.¹⁷ Natuurlijk lag er aan die keuze vaak politieke onvrede ten grondslag, of het verlangen om de oude, ingeslapen politieke garde op te schudden en wakker te maken voor waar de 'gewone' Nederlander mee zat. Maar ontegenzeggelijk lagen in de kern van het magere programma van de partij onfrisse opvattingen besloten, die allemaal betrekking hadden op buitenlanders, allochtonen, kleurlingen. Anders gezegd: het bestaansrecht van de pvv steunde bijna volledig op haar verzet tegen en afkeer van mensen die van buiten kwamen. Het draaide, daarom, dus wel degelijk om mensen zoals Anil Ramdas.

Na de verkiezingen schreef hij in *NRC*: 'Toen ik in de tijd van Pim Fortuyn in India woonde en hij Nederland wereldberoemd maakte met de woorden "we have guests who are trying to take over the house", werd mij ook gevraagd wat ons bezielde. Ik antwoordde dat elk land zo zijn clowns heeft. Ze hoorden mijn optimisme meewarig aan. En nu Geert Wilders. Clowns komen en gaan, en toch bekroop mij dit keer een gevoel van cynisme: het bewijs voor Neerlands hopeeloosheid was geleverd.' (Ramdas 2010e) Een paar maanden later, in augustus 2010, stond Anil in de stromende regen voor de publieksin-

gang van de Tweede Kamer. Er vormde zich een lange rij van mensen die net als hij waren gekomen voor het formatiedebat. Er werden flyers uitgedeeld door het FNV, dat actievoerde voor een betere cao voor beveiligers. Hij weigerde de flyer, want: 'Ik zou zelf een papiertje moeten drukken met "Allochtonen voor een Veilige Toekomst". Want ik stond hier in de rij om iets rampzaligs mee te maken: voor het eerst in de geschiedenis van Nederland kreeg een extreemrechtse partij regeringsmacht.' (Ramdas 2010h)

Hij maakte zich enorme zorgen, schreef hij. En daarom was hij naar de Tweede Kamer gekomen. Om te zien of hij alleen stond in zijn bezorgdheid.

Ik wilde de gezichten zien. Ik wilde de zithouding en de oogopslag zien van de allochtone leden van de Tweede Kamer, vooral die van het CDA en de VVD, als ze hoorden dat het echt zover was. Ik wilde de nervositeit zien van Cohen, het trommelen met zijn lange vingers op het tafeltje, als hij zijn spijt onderdrukte voor het niet meewerken aan het zogenaamde middenkabinet van PvdA, VVD en CDA. Ooit had hij gezegd dat het tegenhouden van de PVV zijn grote drijfveer was om in de landelijke politiek te gaan. Dat hij het gevoel had dat hij het moest opnemen voor de twee miljoen allochtonen, omdat hun lot bij de PVV niet in goede handen was. Terwijl ik daar nat stond te wezen kreeg ik op mijn beurt het gevoel dat de allochtonen nu werden uitgeleverd aan de PVV. Daar op 't Plein in Den Haag, terwijl het water door mijn kraag over mijn rug stroomde, kreeg ik ineens de scherpe gewaarwording dat allochtonen het beschermde kamp werden uitgestuurd, in de richting van de PVV die de bussen al klaar had staan. Zouden ze ook de mannen scheiden van de vrouwen en kinderen? (Ramdas 2010h)

Dit soort uitspraken toonde volgens Sjoerd de Jong hoe Anil er met gestrekt been in ging. Associaties met de Tweede Wereldoorlog en deportaties ging hij duidelijk niet uit de weg. Lezers en collega's verzetten zich tegen zijn toon. 'Wat een schandalige, suggestieve ondertoon zit er in je schrijfsel van maandag 9 aug,' schreef een lezer naar de krant. 'Mijn advies: [...] Vertrouw op het democratisch stelsel als

schokbreker en stuurraket. Stel je op als bindmiddel in plaats van splijtstof (“mannen scheiden van vrouwen en kinderen” [...] hoe durf je?).¹⁸

Van andere schrijvers en journalisten verwachtte Anil niet heel veel bijval. Het was niet zozeer dat ze het oneens waren met hem, of dat ze zich niet uitspraken over de steeds meer zichtbare vormen van xenofobie in de media. Het was eerder dat ze, volgens Anil, niet sterk genoeg stonden tegenover de haatspraak van ‘rechts’. Toen Xandra Schutte een essay schreef in *De Groene* over het in heel Europa veelbesproken idee om de lichaams- en gelaatsbedekkende nikab te verbieden, en daarin stelde dat wanneer het over orthodoxe islamitische kleding ging, iedereen opeens een feminist leek te zijn, reageerde Anil dat zij in haar betoog het belangrijkste punt miste. Het ging de aanjagers van het debat helemaal niet om vrouwenrechten. Het ging ze, enkel en alleen, om het beledigen en criminaliseren van moslims. En omdat de ‘krenking, belediging en vernedering van een geloofsgemeenschap’ het einddoel van de PVV was, zou Anil ‘dus liever zien dat intellectuelen als Xandra Schutte zich concentreerden op datgene waar zij werkelijk verantwoordelijkheid voor dragen: het beschermen van de liberale rechtsstaat. Dat betekent het strijden tegen degenen die de boerka willen verbieden.’ (Ramdas 2010i)

Xandra Schutte, en het gros van de mensen die in *De Groene* publiceerden, stonden dan nog in Anils hoek. Daarbuiten was het veel minder vanzelfsprekend dat de ideeën van Wilders cum suis werden afgekeurd. Anil stond bijvoorbeeld sympathiek tegenover een initiatief op Facebook. Daar was een groep actief waarin excuses gemaakt werden voor de 1,5 miljoen Nederlanders die op Wilders hadden gestemd. ‘We apologize for the 1.5 million Dutch people that voted for Geert Wilders’ heette de pagina, die eind juni bijna 95.000 leden had. Een sympathiek (hoewel hopeloos) initiatief, vond Anil. Joost Zwagerman had juist scherpe kritiek op de Facebook-groep. *Nrc.next* nam Zwagermans opmerking over en plaatste het onder Anils stuk. Zwagerman: ‘Nu excuseren mensen zich voor andermans “verkeerde” stemgedrag.’ Even later heeft hij het over de morele voortrefte-

lijkheid van de oprichters: “Ikzelf ben heel erg in orde, maar wat verschrikkelijk dat de Ander zo abject gedrag vertoont. Sorry, mensen!” Brrr...¹⁹

In de generatie Nederlandse schrijvers waartoe Anil behoorde (grofweg geboren tussen 1954 en 1966) zaten volgens de publicist Huib Ludriks ‘opvallend veel schrijvers en kunstenaars die voor de makkelijke weg kozen en achter rechtse populistten als Pim Fortuyn en zijn *Nachwuchs* aanliepen’. (Ludriks 20) Ludriks noemde als voorbeeld Theo van Gogh, Joost Niemöller, Leon de Winter en Joost Zwagerman. Met die laatste zou Anil in een bitter conflict geraken.

Intellectuelen die een afwachtende – of nog erger: een instemmende – houding aannamen ten aanzien van Wilders waren in de ogen van Anil volstrekt waardeloos. Maar vanuit de politiek viel ook niets te verwachten, schreef hij. Bij de in zijn ogen ongeïnspireerde Abel Herzberg lezing van Alexander Pechtold merkte hij verbitterd op dat het linkse politici volledig leek te ontbreken aan visie of vergezicht: ‘Dit was het dus. Terwijl rechtse politici allang weten wat ze met Nederland aanwillen, moeten linkse politici nog diep nadenken. Alsof we alle tijd hebben.’ (Ramdas 2010k)

Angst

Anil was bang. Zijn laatste columns in 2010 en 2011 waren ervan doordrongen.

Hij zag hoe Nederland in twintig jaar tijd veranderd was. In mei 2011 schreef hij: ‘Er ontstaat zo langzamerhand het tegendeel van het ideologische multiculturalisme: het ideologische nationalisme.’ (Ramdas 2011e) De ontwikkeling van Frits Bolkesteins opvattingen waren daarin exemplarisch. Was Bolkestein ooit degene die de knuppel in het hoenderhok had gegooid met zijn lezing in Luzern, twintig jaar later zag hij zich links en rechts ingehaald door politici die zonder aarzelen veel extremere standpunten in het migrantendebat innamen. Dus scherpte hij nu ook zijn mening aan. Armoede was volgens Bolkestein inmiddels een gevolg van cultuur, en niet van kolonisatie.

Anil interpreteerde het zo, dat volgens Bolkestein kolonisatie ‘een uiting van trots en moed’ was, en ‘het imperialisme [...] een uiting van groot zelfvertrouwen. In twintig jaar tijd,’ schreef Anil in juni 2011 ‘is Bolkestein gegaan van een pleidooi voor cultureel pluralisme naar absolute westerse suprematie.’ (Ramdas 2011g)

Overall in de media en in de politiek klonken echo’s van Wilders, van Fortuyn, van Van Gogh, en in Anils ogen waren te veel mensen zo bang om achter te blijven bij de groep linkse fatsoensridders die in hoog tempo als uitgerangeerd werden verklaard, dat zij hun common sense volledig verloren en om het hardst grofheden over de multiculturele samenleving riepen. Hij was bang voor de gevolgen van deze cultuuromslag, bang dat het land ‘ten onder gaat aan intolerantie, aan vreemdelingenhaat en aan hufterigheid’, (Ramdas 2011h) en hij bleef herhalen dat dit niet het land was dat hij kende, niet het land dat ooit bekendstond om haar tolerantie. ‘Het is voor de cultuur en voor allochtonen de moeilijkst denkbare tijd in Nederland,’ schreef hij in januari 2011. ‘Nog maar tien jaar geleden moest de meerderheid leren om meer rekening te houden met minderheden. Het huidige kabinet wil het omgekeerde. Dat is krankzinnig.’ (Ramdas 2011b) Een maand later vroeg hij zich hardop af of mensen niet zagen dat er een tijd was aangebroken van vergevorderd racisme? Dat we ‘weer leven in tijden van hevige vreemdelingenhaat’? (Ramdas 2011d) Waar anderen de vergelijking met de jaren dertig en veertig uit de weg gingen, lag Anil juist op ramkoers:

De mensen in de jaren dertig wisten niet wat zou kunnen gebeuren: het fascisme, de nazi’s, de Holocaust. Maar nu kan niemand ongeïnformerdheid veinzen. De xenofobie die tegenwoordig zo wellustig wordt gepropageerd door Wilders en de zijnen en die, soms gretig en soms schouderophalend, voor zoete koek wordt geslikt door de aanhangers van de PVV, is in die zin niet te vergelijken met de houding van de Hollanders in de jaren dertig. Toen wisten Hollanders niet wat zou kunnen volgen. Nu wel. Het racisme van toen was van beginners. Nu zijn het gevorderden. (Ramdas 2011d)

En zelfs al zou het niet direct uitlopen op zoiets rampzaligs als de Tweede Wereldoorlog, dan nog was er veel te verliezen. Hij was bang voor een ‘zacht dictatoriale’ (Ramdas 2010c) samenleving, die Nederland terug zou werpen in haar ontwikkeling, in haar beschaving, zo je wil. De manier om op die samenleving uit te komen, was middels een populistische strategie die op zijn allereenvoudigst werd uitgevoerd, namelijk door ‘de aandacht op een zichtbare zondebok’ te richten. In dit geval: de moslim. Maar ‘[h]et had ook de jood of de neger of de homo kunnen zijn’. (Ramdas 2010c) Juist datgene wat hij vroeger zo had bewonderd – de kalmte, de koele bedachtzaamheid van Nederland – werd vervangen door een toenemende hysterie. En in die hysterie werd er vanuit de meest basale emoties gevloekt en gescholden. Geert Wilders was een van de grootste aanjagers van precies dat klimaat. Wat betekende het dat ‘gematigde’ partijen met de pvv de kamer deelden? En in hoeverre zouden zij uiteindelijk het discours van Wilders adopteren, het integreren in hun eigen uitingen, daarmee kiezers af trachten te snoepen van de pvv, maar daarmee ook onherroepelijk het klimaat van Nederland veranderen? Anil wist het antwoord; namelijk dat de pvv juist vanuit zijn positie als populaire buitenstaander ‘een land vol haat en wreedheid [zou] creëren’. (Ramdas 2010b)

Het was niet alleen de haat zelf die Anil vreesde. Waar hij ook bang voor was, was dat in zo’n giftige, agressieve omgeving men niet toekwam ‘aan zoiets weerbarstigs en delicaats als beschaving’. (Ramdas 2010c) Zijn verweer tegen de mores van zijn tijd was niet gespeeld; hij voelde het echt als een bedreiging voor het land waarvan hij zoveel was gaan houden. Hij was een allochtoon tegen wil en dank, en wilde ‘uit het diepst van mijn hart’ een Nederlander zijn. (Geelen 2010) Er was hem alles aan gelegen om de ‘droevige, kille, harteloze tijd tussen 2000 en 2010’ af te sluiten. ‘Tenzij er iets gruwelijk misgaat. Vandaar deze oproep. Het is voor mij van levensbelang,’ verzuchtte hij in april 2010. (Geelen 2010)

Hij waarschuwde keer op keer voor een dreigende uitholling van cultuur, sprak in navolging van Tommy Wieringa in *NRC* over hoe het

stuitende dedain voor cultuur van staatssecretaris Zijlstra (Cultuur, vvd) doorsijpelde naar alle bestuurlijke regionen. (Ramdas 2011i) Nederland zou, onder Wilders, die sterk wilde bezuinigen op cultuur, afdalen tot een niveau van veredeld karaoke. Alleen nog de ‘makkelijke’ cultuur zou overeind blijven: ‘De kunstjes van De Toppers en André Rieu zijn hapklaar: iedereen kan meezingen, meedeinen en meeklappen. Niet nadenken. Lekker dom blijven. Dat lijkt het ideaal te zijn van dit kabinet.’ (Ramdas 2011a) Vergeleken met de rest van de wereld, was Nederland extremistischer in het mislukt verklaren van de multiculturele samenleving: ‘Radicaler dan elders is etniciteit in het verdomhoekje gestopt van culturele achterlijkheid’ (Ramdas 2011f), en wie zich daartegen uitsprak, deed niet meer mee, stelde hij. En hij was zich er uitermate van bewust dat hij zichzelf met zijn kritiek op Nederland buitenspel zette: ‘Ik kan aan de blikken van anderen zien dat ik mezelf buiten de orde plaats. Multiculti is niet hip, maar passé.’ (Ramdas 2011f)

Hij leek hier geen spel te spelen; zijn essays en columns waren een natuurlijke weergave van hoe hij zich voelde. Postuur en persoonlijkheid vielen in dit laatste deel van zijn leven samen. Zijn overtuiging dat schrijverschap en engagement onlosmakelijk met elkaar verbonden waren, leek nu een extra lading te krijgen. Namelijk dat schrijverschap en persoonlijk levensdoel met elkaar vervlochten waren. Dat betekende dat er in zijn ogen sprake was van een nauwe drie-eenheid van engagement – schrijverschap – levensdoel. Het een was met het ander verbonden, en het ander had geen nut zonder het een. Het scheen sommige mensen toe dat Anil van toon veranderde, en dat dit te maken had met hoe schril het publieke debat was geworden. Alsof Anil zich aanpaste aan de toon en het gebrek aan stijl waarmee het veld inmiddels doordrongen was. Zijn trouwe vriend Pieter Hilhorst noemde in dat licht het televisiedebat waarin Anil zich tegenover Mark Rutte vond, in mei 2010.²⁰ Volgens Anil zelf, zoals hij het opschreef in een gastcolumn in *De Groene Amsterdammer*, had hij zich tot het debat laten verleiden door pure mediageilheid, door het verlangen naar vijftien minuten roem. Hij kreeg echter geen vat op de

gladde Rutte, die zijn vragen pareerde en niet of slechts gedeeltelijk beantwoordde. Anil erkende dat hij in het debat het onderspit delfde: ‘Tv leent zich niet voor nuance en diepgang, maar voor soundbites en slagzinnen en daar is Rutte natuurlijk eindeloos bedreven in dan jij ooit zult zijn.’ (Ramdas 2010d)

Hij presenteerde zichzelf in zijn column als het type dat weliswaar de discussie met de lijsttrekker verloor, maar dat wel de beschaving, de nuance en het verlangen naar verdieping aan zijn kant had. Het was echter meer dan een expliciet vormgeven van zijn publieke postuur: hij voelde de noodzaak om weerstand te bieden aan de verruwing van het debat. In het laatste jaar van zijn leven waarschuwde hij, maakte zich kwaad, somberde en wond zich op. Maar hoe oprecht hij ook was in zijn zorgen om de staat van de samenleving, voor zijn professionele omgeving waren zijn stukken vooral een herhaling van stappen. De redactie van *NRC* besloot dat zijn columns begonnen te vervelen. Toen hij pas uit India terugkwam, werd hij door sommigen weliswaar al als een *has-been* beschouwd, maar had hij nog altijd belangrijke bewonderaars op de burelen van de redactie, zoals Juurd Eijvoogel en Sjoerd de Jong. Zij zorgden er ieder op hun eigen manier voor dat hij op andere manieren aan *NRC* verbonden bleef.²¹ Na zijn vaste column werd hij religieverslaggever, en toen ook dat werd stopgezet stelde De Jong voor dat Maarten Huygen – die op dat moment chef Opinie werd – zijn wekelijkse rubriek afwisselde met Anil, zodat Anil nog steeds een plek had. Met een wisseling van de wacht op de hoofdredactie kreeg De Jong een andere plek bij de krant. Anil verloor daarmee zijn laatste medestander achter de knoppen. Het resultaat liet niet lang op zich wachten: zijn werk bij *NRC* werd, na twintig jaar, definitief stopgezet.²²

Het valt inmiddels moeilijk te ontkennen dat de verruwing van het debat hand in hand is gegaan met een verlies van normen die vóór de klinkende politiek-culturele overwinning van de pvv vanzelfsprekend waren. Sterker nog: Geert Wilders won onwaarschijnlijk veel sympathie met uitspraken die decennia eerder ondenkbaar waren. Toen hij in 2008 de Koran met *Mein Kampf* vergeleek, stelde de rech-

ter in een kort geding dat hij daarmee in zijn recht stond. Ook zijn uitspraken over dat de profeet Mohammed een barbaar zou zijn en de islam fascistisch vielen onder de vrijheid van meningsuiting. ('Rechter: Wilders mag islam') Nederland was het in die mate eens met niet alleen wát hij zei, maar zeker ook de manier waaróp. Hij werd in 2007, 2010, 2013 en 2015 uitgeroepen tot politicus van het jaar. ('Wilders politicus' en 'Geert Wilders weer verkozen') Hij was populair bij de mensen en voelde zich volledig op zijn gemak om publiekelijk te spreken over 'het verraad van Nederland' als land dat zijn 'eigen' mensen in de steek laat. Die 'eigen' mensen 'wonen in moeilijke wijken waar ze last hebben van het tuig, Marokkaans of anders, [...] die hun dochters verkrachten'²³ en over allochtonen als 'laffe Afrikaanse en Arabische roedels die in onze straten de gewone Nederlander als prooi opjagen'.²⁴

Twaalf jaar nadat Anil zijn angst uitsprak voor een land 'vol haat en wreedheid' (Ramdas 2010b) schreef journaliste Hassnae Bouazza over de invloed van Wilders sinds zijn aantreden in de Kamer:

Dat is wat mensen in het land zagen: een politicus die hen ontmenselijkte, hen in hun waardigheid en veiligheid aantastte, die zijn gevolg beloofde minder Marokkanen te regelen en Nederland te de-islamiseren, werd door politiek en media omarmd als een normale collega met debatwaardige ideeën. Hij heeft wel een punt, klonk het regelmatig. Premier Rutte was het privé 'met hem eens'.

Pas toen politici zelf bedreigd werden, en journalisten begonnen te lijden onder die steeds verder opgerekte vormen van vrijheid van meningsuiting, begon er iets van verzet tegen het verharde klimaat te komen. Maar in 2010, toen Anil tegen het toenemende ressentiment in de samenleving ageerde, werd er vooral geluisterd naar wat nog gold als nieuw en dus belangwekkend. Sjoerd de Jong stelde, terugkijkend, dat Anil inderdaad heel uitgesproken was over de pvv. Misschien meer uitgesproken dan veel anderen, want: 'Er was toen geen goed weerwerk tegen de agressie van de media als GeenStijl en die kringen, [men wist] niet echt hoe ermee om te gaan.'

In zijn afkeer – al dan niet vrijwillig – van het medialandschap, richtte Anil zich met des te meer bezieling op het afschrijven van zijn manuscript. De werktitel was ‘H. Badal en zijn verloren thema’²⁵ en het zou gaan, schreef hij aan Suzanne Holtzer van De Bezige Bij, over een man die terugkijkt op zijn leven in een multiculturele samenleving. ‘Hij is oprecht, wat soms hysterische vormen aanneemt, hij jaagt mensen tegen zich in het harnas, beticht de allochtonen van kleinzieligheid, de blanken van onachtzaamheid, iedereen van wereldvreemdheid. Zijn hoogtepunten en dieptepunten ziet hij voorbijkomen, zijn grote reizen, zijn beste vrienden – blanken en allochtonen, die hij langzaam de rug toekeert. [...] De discussies die hij voerde zijn verstomd, men heeft het ineens over andere dingen. Dingen waarover hij niet wil meepraten.’²⁶

In een postscriptum voegt hij eraan toe: ‘Ik probeer in het boek iets te doen wat ik belangrijk vind: het scheppen van een serieuze [sic] zwarte personage in de Nederlandse literatuur. Een ontwikkelde, bereisde en belezen allochtoon, die loopt in het decor van de Rushdie-affaire tot de komst van de Pvv. [...] Ik ga natuurlijk de vraag krijgen of het boek autobiografisch is of niet. In grote lijnen komt mijn leven inderdaad overeen met dat van de hoofdfiguur, maar daar kan ik niets aan doen. De bijfiguren zijn verzonnen. En ach, misschien is de hoofdfiguur ook maar een bijfiguur.’²⁷

Het was de roman waarin hij alle grote thema’s die hem hadden beziggehouden, met elkaar zou verbinden. Het zou een Groot Boek zijn, zoals echte literatuur was. Het was niet dat hij ontevreden was met wat hij tot dat moment had geschreven en had gepubliceerd. Maar de tijd was rijp om het wijdere geheel, de belangrijke verbanden te vervatten in een literair werk. In 2006 schreef hij al dat hij ‘geen grote doos op zolder met losse vellen’ wilde opleveren. (Ramdas 2017: 27) Hij wilde, in elk geval één keer, ‘dat ene grote substantiële allesomvattende werk maken, waarin alles bij elkaar kwam, waarin grondig uit de doeken werd gedaan wat het thema is, en welke benaderingen de beste zijn’. (Ramdas 2017: 27) Hij had zich eerder in zijn carrière laten afleiden door vluchtiger werk – hoewel het altijd had gedraaid om het onderzoeken van ‘de menselijke wil binnen de beperkende

omstandigheden' (Ramdas 2017: 27) – terwijl er altijd die droom was geweest voor dat ene, belangrijke boek. Toen hij dat schreef was het 2006, en kon hij nog zeggen: 'ach, je bent nog geen vijftig, je hebt nog tijd zat'. (Ramdas 2017: 27) Nu was hij vier jaar verder, hij had Nederland van verschillende kanten gezien. De tijd voor een roman als *Badal* was rijp.

In de synopsis die hij vooraf aan zijn uitgeverij mailde, legde hij uit dat Harry Badal nieuwe inspiratie vindt. Badal gaat 'op zoek naar de mensen die hem fascineren en hem angst aanjagen'. Het was 'een nieuw soort mensen die hij eerder niet gezien had, blanke mensen die iedereen haten'.²⁸ Anil noemde ze: white trash.

White trash

Sinds het begin van 2010 publiceerde Anil maandelijks een column op de website van Vlaams-Nederlands Huis deBuren – niet zelden was het een doorplaatsing van stukken die hij voor bijvoorbeeld *De Groene Amsterdammer* schreef. Het was een luw hoekje op het internet dat niet veel bezoekers trok.²⁹ Dit veranderde na de publicatie van 'Het culturele drama' op 9 september 2010.³⁰ In het stuk reflecteerde Anil op het inmiddels tien jaar oude essay van Paul Scheffer. Anil was het deels eens geweest met Scheffers essay, maar merkte toch 'twee dramatische vergissingen' op. Scheffer had de werkeloosheid, schooluitval en andere problemen onder allochtonen vergeleken met de achterstand onder autochtone Nederlanders die onder aan de sociaal-maatschappelijke ladder stonden. Dat was, in Anils lezing, 'de oude sociale kwestie' onder autochtonen. Het grootste deel van de Nederlanders dat ooit 'achter' liep, had nu middenklassenbanen en -inkomens. Daarmee zou die sociale kwestie zijn opgelost, en het was een opwaarts pad dat allochtone nieuwkomers, die onder aan de ladder begonnen, ook zouden kunnen volgen. Het essay had Scheffer veel bekendheid gebracht, en beleidsmakers hadden in hun handen geknepen met deze optimistische en ook wel praktische denkrichting. Maar Scheffer zat ernaast, vond Anil. Ten eerste was die sociale kwestie onder autochtonen helemaal niet opgelost. Ze mochten misschien wel meer geld te besteden hebben dan vroe-

ger, maar hun culturele achterstand was nooit ingehaald. Dat was dan het tweede, minstens even grote probleem met Scheffers standpunt: dat hij aannam dat het culturele probleem ondergeschikt was aan het sociale. Anil schreef:

[I]k maak me diepe zorgen om de cultuur van de autochtonen, van de blanken, van de Hollanders. Kijk nu eens naar het Nederland van vandaag. Lees de reacties van lezers bij artikelen in *De Telegraaf*. Zie de uitzendingen van twee nieuwe omroepen in Nederland, WNL en Powned, beide eigendom van *De Telegraaf*. Zie het aanbod op de Nederlandse televisie, die wordt gedomineerd door de commerciëlen. En zie de aanhang van de PVV, die almaar groeit, en nu al staat op meer dan twee miljoen.

Die Hollanders die in die eigen huizen wonen en een eigen auto hebben en met vakantie kunnen, zijn voor een groot deel white trash. Het zijn tokkies, het zijn families Flodder, met achterlijke ideeën en onbeschofte omgangsvormen. Wat kun je anders zeggen van de meeste *Telegraaf*lezers, SBS-6- en RTL-kijkers en PVV-stemmers, dan dat ze boers, onbehouwen, ruw, plat, vulgair, ordinair en ongemanierd zijn? Primitieve, rancuneuze, rechtse en extreemrechtse types zonder moraal, zonder principes, zonder idealen; kan het anders worden geformuleerd?

De culturele beschaving van een groot deel van de Hollanders is net zo mislukt als die van een groot deel van de allochtonen. En dat komt omdat we cultuur minder belangrijk vonden, en omdat we onder de sociale kwestie alleen de materiële kanten verstonden. Fatsoen is niet materieel, niet te meten, en dus onzichtbaar.

Voortbordurend op Scheffers essay zegt men tegenwoordig dat 'de multi-culturele samenleving' is mislukt. Ik kan alleen maar zeggen dat het erger is: de 'culturele samenleving' is mislukt. Daarom zitten we nu opgescheept met zoveel platvloersheid die ons leven elke ochtend, elke middag en elke avond vergalt. (Ramdas 2011c)

Dat een deel van de autochtone onderklasse zich economisch omhooggewerkt had tot een bestaan in de middenklasse, was geen garantie gebleken voor het in stand houden (of brengen) van beschaving. Kijk nu, stelde Anil, die groep die financieel eigenlijk niet

werkelijk te klagen had, was alsnog achterlijk en onbeschoft en vooral onbeschaafd.

Wat opvalt aan de tekst, is vooral hoe onramdasiaans het aanvoelt. Was Anil altijd de man van de stijl geweest, hier bouwde hij bijna de toon van de andere kant na. Hij was grof, ongenueanceerd en ronduit beledigend. Het was dan ook, volgens Pieter Hilhorst, een stijloefening geweest. Het stuk was een uitvergroting van wat Anil beschouwde als het probleem in de samenleving: hoe nuances verloren raakten, en mensen zich alsmaar grover over de ander begonnen uit te spreken. Hilhorst kon zich voorstellen dat Anil het stuk deels schreef als oefening voor zijn personage Harry Badal: een man die van de zachte verontwaardiging naar de harde verontwaardiging verschoof. Alleen had Anil er niet op gerekend, misschien, dat die toon de inzet werd van een discussie, en dat het een jarenoude polemieek weer zou doen opvlammen.

De eerste reacties op de website waren nog tam, hoewel de toon in het algemeen afwijzend was: sommigen vonden het stuk provocerend en bevooroordeeld.³¹ Op de dag van publicatie, 9 september 2010, reageerden drie mensen onder het stuk. De dagen erna volgde een handvol reacties (vijf op 10 september, slechts twee op de 11de). Daarna viel het gesprek stil. Tot, op 14 september, Joost Zwagerman in de *comments section* opdook. Zijn eerste opmerking liet er geen twijfel over bestaan dat hij uit was op een confrontatie: ‘Anil Ramdas, die in de jaren negentig de gewoonte had achter iedere boom een fascist te ontwaren, bereikt in dit stuk nieuwe dieptepunten – zelfs voor zijn doen,’ schreef hij. Anil was ‘haatdragend’ en ‘verblind door withete haat’.³² ‘Ach, en dan nog een detail,’ voegde Zwagerman er iets later aan toe. ‘Ramdas is zo welgemanierd en welopgevoed om uit de school te klappen hoe Scheffer kennelijk bekend staat bij die krant – als “lastig”. O ja? Moeten wij nu onthullen hoe diezelfde Ramdas “bekend staat” – bij de mensen van de Balie, *NRC Handelsblad* en *VPRO*? Wat een niveau. Om te huilen.’³³

Het is merkwaardig dat Zwagerman zo gestoken reageerde. Bijna alsof het stuk over white trash een persoonlijke aanval op hem was ge-

weest. Zou het kunnen dat hier nog oud zeer speelde, van sinds Anil openlijk kritiek had geuit op Zwagermans zwarte personage in *De buitenvrouw*? Anil zelf was daar in elk geval van overtuigd: Zwagerman droeg het hem nog steeds na dat hij het ooit had gedurfd kritisch te zijn op *De buitenvrouw*. Hij reageerde een dag later onder Zwagerman:

Dit is de tweede keer dat ik mij de toorn van Joost Zwagerman op de hals haal. [...] Nu is Zwagerman ontstemd omdat ik de blanke onderklasse als een blanke onderklasse aanwijs, en daarbij de harde term 'White Trash' gebruik. Dat mag niet, volgens Zwagerman, omdat ik de aanhangers van Geert Wilders beledig. Dat is inderdaad heel vervelend van mij. Maar zo komen we telkens weer een stapje dichterbij de ware affiniteit van sommige blanke schrijvers. Het wachten is op het moment waarop zij ronduit zeggen dat ze allochtonen verachten en Wilders toejuichen. Of nee: dat moment is er misschien al.³⁴

Zwagerman reageerde onmiddellijk. Hij nam er ook de ruimte voor, wat extra opvallend was gezien de plek: een reactieplatform van een openbare website. 'Ramdas is ook veertien jaar na 1994 nog steeds de lamentabele en woordverdraaiende querulant die ook al in dat vermaledijde jaar 1994 kennelijk in hem opstond.' Anil, schreef Zwagerman, schreef iets heel anders dan wat hij nu beweerde. Bovendien was hij destijds in een debat met Adriaan van Dis op zijn woorden teruggekomen (volgens Zwagerman 'kromp [Ramdas] ineens toen Adriaan van Dis de al even gedenkwaardige openingswoorden sprak: "Ik heb *De buitenvrouw* gelezen en genoten") en had achter de schermen geprobeerd bij Zwagerman en zijn partner in het gevecht te komen met krui-perige opmerkingen over dat hij het 'allemaal niet zo bedoeld had'. Zwagerman ging verder met vertellen over hoe succesvol het door Anil bekritiseerde boek was geweest, óók in Suriname en op de Antillen. Pas daarna keerde hij terug naar het onderwerp waar het om draaide, namelijk hoe Anil in zijn ogen olie op het vuur van de pvv gooide door over het electoraat van Wilders te praten als zijnde white trash;

In al zijn neerbuigendheid en weerzin lijkt hij meer op Wilders dan hij in staat is te beseffen. Was het iemand anders, dan zou ik dat sneu voor hem of haar vinden. Maar omdat Ramdas behalve tragisch ook geniepig en kleingeestig is (zie zijn bescheten ad hominem-reactie op mijn ontmaskering van zijn haatdragendheid jegens een bevolkingsgroep), vind ik het iets minder sneu dan voor een ander. Ik kan het alleen maar eens zijn met reageerder Coco, die hier stelt dat Ramdas zich van dezelfde vooroordelen en platte retoriek bedient, die hij zo veroordeelt in de populist met wie hij het toevallig niet eens is. Tja. Een antwoord hierop kunnen we van onze teerharige [sic] vriend niet krijgen – omdat 'ie die niet heeft. Wat een misère. En wat een zelfontmaskering.³⁵

Wat volgde was een openbare 'fittie' zoals Jaap Faber het op de site van deBuren noemde. Vanaf het moment dat Zwagerman zich uitsprak tegen Anil, stroomden er uit alle hoeken van het internet reageerders naar de website van deBuren. Het gesprek onder het stuk, dat een paar dagen eerder volledig was stilgefallen, laaide in alle hevigheid op na 15 september. Ter vergelijking: de publicatie op 9 september resulteerde in drie reacties op die eerste dag, vijf op 10 september en twee op 11 september. Daarna was het stil. Na Zwagermans inmenging op 14 september, werd er op één dag (15 september) 75 keer gereageerd.³⁶ Onder de deelnemers aan het gesprek was Zwagerman zelf een van de actiefste: tussen 15 en 18 september plaatste hij elf keer een (lange) reactie. Hij noemde Anil onder meer 'een racist. En niet zomaar een. Hij is hardcore racistisch.'³⁷ Anil reageerde vier keer, veel minder dus dan Zwagerman. Het leger aan reageerders dat in het spoor van Zwagerman naar de site van deBuren was getrokken, plaatste talloze opmerkingen waarin Ramdas van alles werd verweten en voor van alles werd uitgemaakt. Een kleine selectie:

Luuk 15-9-2010: Dit stuk en de reacties bevestigen mij in het beeld dat enige echte racisten in Nederland vooral niet-blank zijn en hun racistische haat richten op blanken (met de veronderstelling dat racisme tegen blanken niet echt racisme is). Treurig.

Het doet me denken aan de zwarte gemeenschap in Amerika die meer bezig is met cry-me-a-river slachtoffer verhalen dan met zichzelf verheffen.

peter 16-9-2010: Anil is een veertje, meer niet. Een lachwekkende subsidieslurper die niets voorstelt.

Peter 15-9-2010: Ramdas: 'fatsoen is onzichtbaar'; Dat klopt wel zo'n beetje als je deze column leest. Na zijn opzichtige deconfiture bij Buitenhof, zakt hij steeds verder weg in zijn eigen moeras.

TisNieZoMoeilijk 15-9-2010: Beste mijnheer Anil Ramdas. U lijkt mij goed geïntegreerd in Nederland en u heeft overduidelijk de juiste weg ingeslagen om een roemrijke carrière te maken aan de politiek correcte zijde van het maatschappelijk spectrum.

Ik weet niet precies wie u bent of wat u verder nog voor hoogst intelligent werk verzet of wat dit werk dan daadwerkelijk bijdraagt aan onze samenleving, maar ik hoop oprecht dat u in de komende jaren ernstig de voet dwars gezet krijgt door nieuwe ontwikkelingen binnen onze maatschappij.

galbak 15-9-2010: Je mag je mening hebben, maar het is wel een erg domme mening van jou Anil. Je bent zelf net zo erg als waar jij wilders stemmers van beticht. Ik stem op Wilders omdat het moet, omdat de rest het verval van Nederland niet ziet. Maar dit is geen Nederlands probleem meer, dit is een Europees probleem, de allochtonen hebben Europa in ieder geval geen toegevoegde waarde gegeven. En dan de islam, dat is iets waar ik maar helemaal niet meer over begin, want dan ben ik nog wel een uurtje aan het typen!

Petra 15-9-2010: Ooit was Ramdas o.k. Ik herinner mij nog zijn kritiek op allochtonen bij wie 'ras boven ratio' ging. Wat is er in de tussentijd met Ramdas gebeurd? Waar heeft hij – onbewust? – de verkeerde afslag genomen? De Nederlandse 'tokkie-samenleving' heeft hem toch ruimschoots gefecirciteerd [sic] op allerlei goedgebetaalde baantjes in het gesubsidieerde circuit. Ondankbaarheid is weer eens 's werelds loon.

Peter 16-9-2010: Anil, Jij moet inderdaad maar terug naar Suriname als je je niet prettig voelt tussen blank vuilnis. Kijken of je die 100.000 euro per jaar ook bij elkaar sprokkelt zonder de subsidies opgebracht door datzelfde blanke vuilnis dat ich te pletter werkt in fabrieken en zorginstellingen. Je bent een heel eng mannetje Anil, een racist pur sang. Vroeger stemde ik links totdat ik ontdekte dat de echte progressieven heden ten dage bij rechts bivakkeren. Het ga je goed Anil, zwart vuilnis...

Coco 16-9-2010: Die allochtonen in het algemeen en de moslims in het bijzonder, die in die prachtwijken wonen en een eigen roestbak hebben en met vakantie kunnen, zijn voor een groot deel black trash. Ze staan bovenaan de verkeerde statistieklijsten, ze fokken als konijnen, met achterlijke ideeën en onbeschofte omgangsvormen.

Arie 17-9-2010: Als je de schrijfsels van Anil Ramdas een beetje volgt, blijkt hij zijn eigen racisme steeds minder te verbergen. Ook in dit stukje sijpelt de ongegeneerde autochtonenhaat helaas duidelijk door. Ramdas verkeert alleen in de waan dat hij een intellectueel genie is – aangepraat door politiek-correcte autochtonen die iedere allochtoon ophemelen die een beetje kan schrijven – en dat racisme alleen bij domme autochtonen voor komt. Dus hij mag alles mag zeggen over ‘die Hollanders’ wat in hem opborrelt. We maken in Nederland langzaam de stuiptrekkingen van de politiek-correctheid mee, en voor sommigen is het inderdaad even wennen dat ze hun leugens niet meer aan Jan Modaal kunnen slijten.

Mirre 28-9-2010: Heer Ramdas, ik ben een witte vrouw, academisch geschoold en kots veel aspecten van onze multi culturele samenleving uit. Los van het gezeur over discriminatie, ben ik de criminaliteit, de platheid, de enorme primitieve domheid van bijvoorbeeld het Maroc tuig helemaal zat!! Ik ben geen PVV stemmer, maar door uw pathetische gebrabbel groeit deze partij.

In een maand tijd – tussen 9 september en 7 oktober – werd er honderden keren³⁸ gereageerd onder dit essay, en het aansluitende stuk dat Anil schreef. Het overgrote deel van de reacties was van bovenge-

noemde strekking. Slechts een handvol reageerders durfde toe te geven dat ze het met Anil eens waren (28-9-2010: 'Ik zie een paar verschrikkelijk op hun teentjes getrapte euh blanken. Niet zo gevoelig jongens, we moesten toch vrijheid van meningsuiting doen en zeggen wat je denkt enzo? Bij de eerste de beste gelegenheid dat "de anderen" daarvan gebruik maken is internet te klein.')³⁹

Anil trok zich op 16 september terug uit het gesprek met Zwagerman, omdat het hem duidelijk was geworden dat wat hij als experiment zou hebben ingezet, geslaagd was. De reacties op zijn essay spraken volgens hem boekdelen en toonden in elk geval aan dat white trash niet alleen bestond. Ze was bovendien 'op commando oproepbaar'.⁴⁰

Grote noden onder kleine luyden

Het essay was duidelijk een schop tegen het zere been van nogal wat mensen. Zei Anil Ramdas nu werkelijk dat de culturele beschaving van de Hollanders net zo mislukt was als die van de allochtonen? Juist nu de gemiddelde Nederlander in het centrum van het politieke narratief geplaatst was, nu 'Henk en Ingrid' door Geert Wilders waren gekroond tot 'het hart en de ruggengraat van de samenleving', mensen 'die nu door iedereen worden gepakt. Ze worden door de politieke elite genegeerd, op een zijspoor gezet.' (Trompers) Juist nu alles wat naar elite rook, verdacht werd gemaakt, en er een nieuw geluid verkondigde dat het van het grootste belang was om naar de noden van de 'kleinburger' te luisteren, koos Anil ervoor om te stellen dat een groot deel van het gewone volk achterlijk was.

Publicist Sylvain Ephimenco reageerde op 16 september 2010 in zijn column in *Trouw*. Hij citeerde uit het stuk van 'VPRO-allochtoon Anil Ramdas' en stelde dat Anil nog niet helemaal doorhad dat de tijden waren veranderd, want 'heel wat van die mooie en verlichte eigenschappen die zijn linkse nest vroeger zo comfortabel maakten, [zijn] nu door rechts overgenomen. Hem rest hooguit de jurk van de koningin, of van de imam om de hoek, om zijn tranen mee af te veegen.'

Ephimenco en Ramdas waren geen vrienden van elkaar – Anil schreef over de columnist: ‘Ik lees hem met ’n oog dicht, omdat ik bang ben dat zijn stijl besmettelijk is’ (Ramdas 2008b) en Ephimenco noemde hem ‘Nihil Ramdas’ om ‘de ledigheid van zijn argumentatie te benadrukken’. (Ephimenco 2012) De honende toon die Ephimenco aansloeg, kwam ook terug in het stukje van Bert Brussen, twee dagen later. Anil Ramdas was in zijn ogen een ‘fundamentalistisch elitaire journalist en zelfbenoemd gutmensch’ die ‘eigenlijk alle Nederlanders behalve Anil Ramdas wegzette als Wilders-stemmende onderkruip-sels, white trash en dom tuig’. De ruzie tussen Zwagerman en Ramdas die daaruit voortkwam, leidde volgens Brussen ‘tot groot vermaak van de totale internetgemeenschap die het type “ik ben zo superieur want ik mag in *NRC Handelsblad* schrijven en ik werk voor de VPRO en ben dus moreel superdupergoed”, een prachtige rol vervuld door multisoaptalent Ramdas, inmiddels goed zat is’.

Op dezelfde dag reageerde Martin Sommer in *de Volkskrant*. Ook hij struikelde over de manier waarop Anil over de niet-elitaire autochtoon schreef. ‘Hét kernprobleem waar de linkse partijen niet uitkomen is dat ze een hekel aan het volk hebben gekregen.’ En: ‘Het volk moet zich er toch maar niet te veel mee bemoeien, vanwege slechte smaak en opvoeding. [...] Dat is hét kernprobleem waar de linkse partijen niet uitkomen, aangezien ze zichzelf nog altijd beschouwen als dragers van de emancipatiegedachte.’ (Sommer)

Vrij Nederland schaarde zich in het kamp van Anil, althans voor wat betreft zijn observatie dat Nederland verruwde en de ordinaire schreeuwers steeds meer plek in de media (en de politiek) kregen. Op 23 september 2010 keken Robert van de Griend en Sander Donkers terug op een week waarin ‘wij verwoed en tevergeefs op zoek gingen naar een gids tegen de hufterigheid’. Ze stelden vast dat

de intellectueel [is] geworden tot een bij voorbaat verdacht sujet. [...] En wanneer de intellectueel zich uitlaat over de hedendaagse samenleving, dan zijn we er als de kippen bij om hem uit te maken voor een stoffige schrijftafelgeleerde die geen idee heeft wat er leeft op straat – tenzij onder-

havige intellectueel natuurlijk bereid is wat gepeperde uitspraken te doen over de islam. [...] Van onze culturele voorhoede hoor je zelden iets – behalve dan van Joost Zwagerman. Even leek het of die afgelopen week met Anil Ramdas verzeild was geraakt in een interessante polemiek. Helaas mondde de discussie, die deels ging over hufterigheid, al snel uit in een ordinaire scheldpartij. Aap uit mouw: de ene schrijver was nog altijd boos over wat de andere schrijver zestien jaar geleden over zijn boekje had gezegd. (Van de Griend)

Anils stuk was niets minder dan een knuppel in het hoenderhok gebleken. ‘U wilde reacties, u krijgt reacties,’ schreef Anil aan Willem Bongers van deBuren.⁴¹ Misschien had hij gedacht dat in de aanloop naar zijn boek, dat in het voorjaar van 2011 uit zou moeten komen, al die aandacht ook niet per se verkeerd zou zijn. De discussie die zijn stuk had aangejaagd schetste immers precies die multiculturele kramp waarmee Harry Badal worstelde, die impliciet de vraag opwierp wat de plek was van een zwarte intellectueel in een witte wereld, die nog lang niet in het reine was met hoe multicultureel die wereld was geworden.

Het was hoe dan ook opvallend hoe hevig er werd gereageerd op het stuk, dat alles bij elkaar niet heel lang was en ook niet op een heel belangwekkende plek was gepubliceerd. Bij het teruglezen van de reacties, dient zich ook wel de gedachte aan dat het niet alleen een verontwaardiging was over de manier waarop Anil over ‘Henk en Ingrid’ schreef. Er waren wel meer mensen die zich uitspraken over de ‘verhuftering’ van Nederland. Zou de irritatie misschien nog wat groter zijn, omdat het een allochtoon was die dacht dat hij iets kon concluderen over wat Nederland was, en wat het typeerde? Zoals niet lang daarvoor media en politici struikelden over prinses Máxima, die durfde te denken dat zij wist hoe Nederland in elkaar stak. Máxima was door het stof gegaan voor een ongevaarlijke opmerking als ‘dé Nederlander bestaat niet’. Anil was ook een allochtoon, maar zijn observatie van Nederland was niet onhandig of en passant gemaakt. Hier was een zwarte intellectueel die zonder enige schroom stelde dat hij zich ‘diepe zorgen om de cultuur van de autochtonen, van de blan-

ken, van de Hollanders' maakte. Zo veel hoogmoed, niet alleen van iemand die zonder enige reserve een elitair standpunt innam, maar die bovendien een kleurling was – kon Nederland anno 2010 dit wel behappen? Of, zoals reageerder 'Heikneuter' het stelde: 'Toevallig is dit ons land. Als wij ons daar als tokkies willen gedragen, moeten we dat zelf weten. Of anderen die hier net zijn, dat ook mogen, maken WIJ wel uit.'⁴²

Na alle reacties van zowel online 'reaguurders' als van publicisten in de geschreven media, gooide Joost Zwagerman op 27 september nog wat extra olie op het vuur. In *de Volkskrant* stelde hij dat de kleinere-houding van 'links' slechts zou resulteren in een groeiende Wilders-aanhang. Als voorbeeld van zo'n progressieve opiniemaker die 'een hekel aan het volk' had gekregen, noemde hij Anil Ramdas, bij wie die hekel zelfs 'al [was] verhevigd tot withete haat'. Hij citeerde, zoals ook anderen hadden gedaan, het inmiddels beruchte fragment waarin Anil pvv-aanhangers white trash noemde. 'Godallemachtig,' reageerde Zwagerman daarop. 'Achterlijk. Primitief. Extreemrechts. Zonder moraal. Zonder principes. Ramdas klaagt de vulgariteit van die "white trash"-achtige witte Nederlander aan, maar dan wel in juist die be-woordingen die hij uit andermans mond zo abject vindt. Als hij scheldt, dient de haatpraat kennelijk een moreel doel dat uitnemend is. Scheldt een ander, wiens moraal hem niet zint, dan heet dat primitief. Zo zijn we snel klaar.' (Zwagerman 2010) Het dedain waarmee mensen als Anil over de 'lagere' klassen praten, was de reden waarom die mensen zich ongezien voelden. Hun onvrede uitte zich onder meer in hun stemgedrag. Inderdaad: op de pvv.

Anil aarzelde niet met een reactie. Een dag na Zwagermans aanklacht, drukte *de Volkskrant* zijn commentaar af. Zag hij een verband tussen wansmaak en Geert Wilders? Zijn antwoord was: jazeke. Want: 'Door jarenlange culturele verwaarlozing, en opgestookt door types als Wilders, worden blanke laaggeschoolden extremer in hun opvattingen.' (Ramdas 2010j) Hij schreef:

Volgens Joost Zwagerman leg ik klakkeloos een verband tussen wansmaak en een extreem-rechtse inborst. Hij haalt een *NRC*-reportage aan waaruit blijkt dat de ouderen in het katholieke zuiden vooral op Wilders stemden vanwege de dreigende bezuinigingen op de zorg. En volgens een *NIPO*-onderzoek zouden ook hogeropgeleiden tegenwoordig hun stem geven aan Wilders, vanwege zijn nadruk op de vrijheid van meningsuiting, en niet vanwege zijn sweeping statements als de kopvoddentaks of het door de knieën schieten van relschoppers. [...] Zwagerman zou hier schande van moeten spreken, hij zou ze moeten herinneren aan wat de filosoof Hannah Arendt ooit de Banaliteit van het Kwaad noemde: geen aandacht hebben voor de morele consequenties van je daden. [...] Zwagerman vraagt of deze white trash ‘bij toverslag’ het *CDA* en de *PvdA* zou hebben ingeruild voor de *PVV*. Antwoord: mensen zijn niet extreem-rechts, ze kunnen het worden. Verstoken van hogere morele waarden, principes en idealen, door toedoen van slecht onderwijs en een karig cultuuraanbod, en opgestoot door types als Wilders, worden ze extremer in hun opvattingen. Zeker als we de uiting van die opvattingen ook nog eens vieren als de vrijheid van meningsuiting, waarin je alles mag zeggen, ongeacht of het pijn doet en kwetsend is. Ik heb in mijn column in *deBuren.eu* ook even gebruik gemaakt van die vrijheid. Ik denk: we zijn tuig, straatterroristen, fascistische ideologieën en dergelijke al zo gewend, daar kan white trash nog wel bij. Zwagerman schrikt van deze ‘huftertaal’, alsof de taal van de *PVV*-aanhang hem al die tijd is ontgaan. Of is het zo dat zij wel mogen, omdat ze het nu eenmaal niet kunnen helpen? Dat is pas aanmatigend. Koppel ik dus, zoals Zwagerman zegt, ‘culturele wansmaak’ automatisch aan ‘extreem-rechts stemgedrag en morele inferioriteit’? Ja. Er is volgens mij namelijk een verband tussen een slechte opvoeding en verkeerde opvattingen. (Ramdas 2010j)

Pauw & Witteman

Volgens een brief die Anil plaatste op de site van *deBuren* werd hij op 16 september door de redactie van het televisieprogramma Pauw & Witteman benaderd met de vraag of hij de dag erna met Zwagerman aan tafel zou willen zitten.⁴³ Hij had gezegd beschikbaar te zijn, maar

werd teruggebeld met de boodschap dat Zwagerman niet wilde omdat hij zijn stelling eerst nog wilde uitwerken en op papier wilde zetten. Daarna was het stil gebleven, tot Zwagerman elf dagen later alsnog een stuk in *de Volkskrant* publiceerde. Diezelfde avond zat hij in de uitzending van Pauw & Witteman. Zonder Anil Ramdas. De redactie had Anil niet gebeld en ook niet op de hoogte gebracht dat Zwagerman de kans zou krijgen om – zonder weerwoord van Anil – zijn standpunt te verdedigen.

In de uitzending werd oud-politicus Rob Oudkerk tegenover Zwagerman geplaatst, om met hem de kennelijke tekortkomingen van 'links' ten aanzien van de 'kleinburger' te bespreken. Zwagerman was uitgenodigd, zo leek het in de introductie van Jeroen Pauw, vanwege zijn stuk in *de Volkskrant* van die dag, dat zou gaan over 'het linkse dedain voor de autochtone kleinburger'.⁴⁴ Zwagerman beweerde dat de aanleiding voor zijn stuk een reportage in *NRC* over 'Wildersland' was. Daarin hadden verslaggevers wekenlang in kaart gebracht waar de pvv-stemmers woonden en wie ze waren. Een van hun conclusies was, dat de islam voor veel mensen nauwelijks een topic was. En ook waren het geen asociale figuren. 'Dat bleek allemaal wel mee te vallen,' zei Zwagerman.

Jeroen Pauw nam het woord: 'Laten we even een quote aanhalen van iemand die jij ook aanhaalt en met wie jij ook een zekere mate van polemiekt hebt gevoerd. Anil Ramdas.'

In beeld verscheen nu, naast een grote foto van Anil, het gewraakte fragment waarover op dat moment al zo veel mensen waren gestruikeld. Jeroen Pauw las hardop mee: 'En zie de aanhang van de pvv, die almaar groeit, en nu al staat op meer dan twee miljoen. Die Hollanders die in die eigen huizen wonen en een eigen auto hebben en met vakantie kunnen, zijn voor een groot deel white trash. Het zijn tokkies, het zijn families Flodder, met achterlijke ideeën en onbeschofte omgangsvormen. Wat kun je anders zeggen van de meeste *Telegraaf*lezers, SBS-6- en RTL-kijkers en pvv-stemmers, dan dat ze boers, onbehouden, ruw, plat, vulgair, ordinair en ongemanierd zijn? Primitieve, rancuneuze, rechtse en extreemrechtse types zonder moraal, zonder principes, zonder idealen; kan het anders worden geformuleerd?'

Een van de gasten aan tafel – Annelies van Bronswijk, hoogleraar gezondheidswetenschappen – hapte hoorbaar naar adem bij het fragment dat voor haar kennelijk nieuw was. ‘Heftig,’ zei Rob Oudkerk.

‘Dat is wel heel erg, hè,’ verzuchtte Van Bronswijk.

Zwagerman beaamde hun gelijk: ‘Dat is nogal wat.’ De tafelgast naast hem (bestuursvoorzitter van zorgverzekeraar cz, Wim van der Meeren) schudde misprijzend zijn hoofd. Intussen was, op de achtergrond op alle schermen, een grote foto van Anil constant in beeld.

Het was een merkwaardig televisiemoment dat bij *Het Blauwe Licht* niet zou misstaan: zes witte mensen die het schijnbaar erover eens waren dat wat deze bruine man – in een soort mugshot tentoongesteld – over ‘die Hollanders’ zei niet door de beugel kon. Zwagerman spinde het gesprek in de studio zo, dat zijn kritiek vooral op links gericht was, en niet op Anil Ramdas. Toch was het vreemd dat juist de schrijver van het stuk dat de polemiek in gang had gezet, in het gezelschap ontbrak.

Anil vond het zelf ook vreemd. ‘Wat mij verbaast,’ schreef hij in een bericht dat hij aan de redactie van het programma richtte, en op de website van deBuren plaatste,

is niet alleen dat jullie mij niet hebben gevraagd deel te nemen aan het debat, dat nota bene met mijn verhaal is begonnen. Ook niet dat jullie hebben verzuimd mij zelfs maar op de hoogte te stellen van de op handen zijnde uitzending; dat was wel zo fatsoenlijk geweest. Mijn verontwaardiging betreft de smakeloze, partijdige, denigrerende en hardvochtige manier waarop jullie mij in de uitzending van maandag jl. hebben behandeld; hebben weggezet, wil ik bijna zeggen.

Jullie laten een foto van mij zien, zoals ik eerder zei, alsof ik een overleden heilige of een gezochte misdadiger ben; jullie citeren selectief enkele zinnen uit mijn verhaal, en laten opzettelijk de context weg; en daarna is er geen weerwoord, niet de minste poging zelfs om evenwicht in de discussie te brengen, of in te gaan op de grofheden die Zwagerman eerder uitte op de website van deBuren (hij noemde mij een ‘hardcore racist’!).

Ik werd weerloos en doelbewust kwetsbaar gemaakt, terwijl ik beschikbaar

ben voor weerwoord en jullie weten hoe jullie mij kunnen bereiken. [...] Is het overdreven als ik de indruk heb dat jullie een beginnetje hebben gemaakt aan een vorm van karaktermoord, door mij op deze manier neer te zetten in jullie programma?⁴⁵

Nadat Anil deze reactie op de site van het televisieprogramma plaatste, werd hij door een redacteur gebeld. Deze zei dat het niet opzettelijk bedoeld was, ‘maar ze vonden het resultaat ook weer niet zo erg...’ (‘Anil Ramdas beschuldigt’)

Het was ‘echt een schande’, vond Sjoerd de Jong, die de ontwikkelingen vanaf de zijlijn had gevolgd. In de discussie zoals die zich online ontwikkelde, vond hij ‘dat Zwagerman veel meer losgaat dan Anil. Daar wordt Anil dus beschuldigd van antiwit racisme. Nou goed, daar kwamen dus Pauw & Witteman op af, die hebben dus allebei uitgenodigd op gesprek bij Pauw & Witteman. Anil wilde, Zwagerman wilde niet, want die was bezig met een stuk daarover en dat wilde hij eerst afmaken. Nou, vervolgens verschijnt dat stuk in *de Volkskrant*, dat is een aanval op Anil natuurlijk, en prompt zit hij, Zwagerman, bij *P&W* om over dat stuk te praten, maar Anil hebben ze niet meer gebeld. En er verschenen wel mugshots van hem in beeld, met een citaat van wat hij had geschreven, en dan hoor je het publiek van “whoo whoo”. Het was echt laag-bij-de-gronds.’

Waarschijnlijk, zei De Jong, ging het zo dat Zwagerman hem er niet bij wilde hebben, omdat zijn betoog zogenaamd breder was dan alleen zijn persoonlijke polemiek met Anil. Voor het publieke oog werd zo het persoonlijke venijn uit het gesprek gefilterd, en kon Zwagerman zonder weerwoord Ramdas afschilderen als een extreem én extremistisch voorbeeld van het linkse falen. De kritiek die Anil in zijn stuk verwoordde, kon op deze manier volledig genegeerd worden, waarmee zijn punt eigenlijk bevestigd werd. Het ging hem namelijk om kritiek op het gebrek aan kritiek. Het Westen bekritiseerde immers voortdurend de barbaren onder andere volken, maar nu de eigen, westerse barbaren de dienst begonnen uit te maken, zou de culturele elite juist naar de eigen samenleving moeten kijken en moeten beseffen wat er

op het spel stond, namelijk: de eigen beschaving. Sjoerd de Jong vond dat '[z]elfs de sneren naar pvv'ers als onbeschaafde white trash die hem zo zijn nagedragen' vooral een ironische ondertoon hadden.

Ze waren een sarcastische omkering van 'ik-zeg-wat-ik-denk'-etiketten als 'kut-Marokkanen' en 'geitenneukers' waar niemand meer van opkijkt of die zelfs zijn omarmd als watermerken van het vrije woord.

Maar dat pesterige gevoel voor ironie, met als kern zijn pleidooi voor 'beschaving', sloeg niet meer aan in een grimmig opinieklimaat dat elk relativisme wilde afzweren en waarin Joost Zwagerman Ramdas in een heetgebakerde polemieek een linkse racist noemde. En dat heeft wél met maatschappelijke context te maken. (De Jong 2013)

De polemieek tussen Anil en Zwagerman was 'het beste voorbeeld' van hoe de 'angst voor het onbekende overheerst', stelde Huib Ludriks jaren later in een stuk over de gedoemde – want relatief jong gestorven – generatie schrijvers waartoe Anil behoorde: 'Ramdas moest weinig hebben van wat later de boze blanke man ging heten.' Daartegenover stond Joost Zwagerman. Hij 'vond de neerbuigendheid van Ramdas kwalijk, Zwagerman roeide liever met de rechtse stroom mee'. (Ludriks)

Anils essay werd moedwillig verkeerd gelezen, zag ook Pieter Hilhorst: 'Door de bril van Joost Zwagerman begon iedereen dat stuk te lezen, en te zeggen "ja, dit is vol dedain geschreven over white trash. Dat mag niet. Je moet naar ze luisteren".' Terwijl, volgens Hilhorst, die Anils standpunt in deze deelde, het hele idee van de westerse beschaving juist is, dat je kritisch op haar blijft. Ze is immers nooit af. Hilhorst: 'Dat is de permanente blik. Daarom is het interessant om te zien wat Anil tegen zo'n Thierry Baudet zou zeggen, omdat die types totaal het idee hebben dat kritiek op het Westen oikofobie is. Maar dát [het gebrek aan zelfkritiek, KA] is pas de échte verkrachting van de westerse beschaving.'

Dat Joost Zwagerman 'een man van vijanden' was, zoals zijn ex-vrouw Arielle Veerman later over hem zei, was een publiek geheim.

(Koelewijn) Uit het boek dat Veerman over hem schreef komt een beeld naar voren van een man die jarenlang wrok koesterde tegen mensen die het met hem oneens waren of hem op een andere manier dwarszaten. Veerman beschreef bijvoorbeeld hoe Zwagerman na hun scheiding een mail aan een vriend stuurde met daarin een ‘tienstappenplan om Arielle kapot te maken’. ‘Een plan dat zeker zou lukken, schreef hij, want: “Ik win altijd, ik heb de langste adem.”’ (Koelewijn)

Onder een van Zwagermans tirades op deBuren schreef Anil hoe Zwagerman hem ook op Facebook, en vaak diep in de nacht, bestookte met berichten. Een ervan kopieerde Anil op de website van deBuren:

Pijnlijk he Anil, nu velen je op internet ontmaskeren als de man die je bent: een racist. Dat was je altijd al, maar in de downfall van je leven kun je het niet meer verbergen. En lees mijn pamflet ‘Hitler in de polder’ er maar op na, door je vriend Sanders aangeprezen op radio 5, dan zul je weten dat ik er fel op tegen ben om de racisme-kaart te spelen – dat doen al zovelen. Dus zegt het zeer veel als juist ik die kaart wel trek. En ik trek ’m voor jou, vriend: jij bent er een, een volbloed en hardcore racist. En geloof me, ik zal mijn pen scherp...⁴⁶

Zwagerman hield woord. Hij scherpste zijn pen, en wist in zijn optreden bij Pauw & Witteman Ramdas feilloos in de hoek van elitaire betweter te manoeuvreren. Anil kreeg geen plek aan tafel en stond machteloos tegenover de manier waarop de complexiteit van zijn ideeën, en de valide kritiek die hij in het stuk op het Westen had geuit, werden versimpeld tot het hapklare idee van de linkse intellectueel als uitgerangeerd personage in het Nederland van 2010.

